

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské výchovy

Volnočasové aktivity jako faktor prevence rizikového chování dospívajících dětí a mládeže

Bakalářská práce

Autor: Eva Vávrová
Vedoucí práce: Mgr. Patrik Hujdus

Olomouc 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 31. 10. 2015

.....

podpis autorky bakalářské práce

Poděkování

Děkuji Mgr. Patriku Hujdusovi za jeho odborné vedení, věcné připomínky a myšlenky k práci, pečlivost a detailnost, se kterou přistupoval k vedení mé bakalářské práce. Za odborné konzultace děkuji Mgr. Mileně Öbrink Hobzové, Ph.D. Děkuji za podporu mému manželovi Petrovi, dcerám Michaele a Pavlíně, kteří mi byli velkou oporou při studiu.

Obsah

ÚVOD.....	6
TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1 Charakteristika problematiky rizikového chování.....	9
1.1 Popis vybraných druhů rizikového chování	11
1.1.1 Šikana	11
1.1.2 Kyberšikana	12
1.1.3 Požívání návykových látek.....	13
1.1.4 Záškoláctví	14
2 Volný čas a jeho funkce.....	16
2.1 Charakteristika volného času.....	17
2.2 Význam volného času.....	18
3 Vliv prostředí.....	20
3.1 Vliv rodinného prostředí.....	20
3.2 Vrstevníci, spolužáci	24
3.3 Vliv party.....	25
3.4 Vliv školního prostředí	26
3.5 Role pedagoga ve školním prostředí	27
3.6 Vliv médií.....	28
4 Legislativa	31
5 Zájmová zařízení pro volný čas.....	34
EMPIRICKÁ ČÁST	37
6 Vymezení výzkumného cíle	38
6.1 Stanovení hlavních a dílčích cílů výzkumu, věcných hypotéz.....	39
6.2 Popis cílové skupiny.....	40
6.3 Popis metodiky práce.....	41
6.4 Dotazníkové šetření	42
7 Analýza realizovaného výzkumu.....	45
7.1 Vyhodnocení dotazníkového šetření	45
7.2 Analýza venkovského a městského prostředí.....	56

8 Verifikace hypotéz.....	58
ZÁVĚR.....	68
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	70
SEZNAM OBRÁZKŮ	74
SEZNAM GRAFŮ	75
SEZNAM TABULEK.....	76
SEZNAM PŘÍLOH	77
PŘÍLOHY.....	78

ÚVOD

Tato bakalářská práce se zabývá vztahem volnočasových aktivit jako faktorem prevence rizikového chování dětí a mládeže. Dnešní uspěchaná doba se podílí na rozvoji rizikového chování dětí a mládeže. Rodiče jsou často zaneprázdnění svými povinnostmi, pro výchovu dětí jim nezbývá prostor a společný čas. Dochází k přesycenosti či nenasycenosti výchovných podnětů ze strany rodičů. K těm se přidává vliv médií, všudypřítomného internetu, přístupu k mobilnímu telefonu. Svou roli v rizikovém chování mají i vrstevníci, spolužáci, parta. Je zaznamenáván růst šikany, kyberšikany, záškoláctví, drogové závislosti. Je uváděno, jak mohou ovlivnit volnočasové aktivity v kroužcích i volnočasové aktivity s rodiči a prarodiči výskyt rizikového chování dětí a mládeže. Text je rozdělen na teoretickou a empirickou část. V teoretické části se zabývá volným časem. Vybrané druhy rizikového chování jsou charakterizovány krátkým popisem. Je uváděn vliv prostředí a dalších faktorů, které se mohou spolupodílet na vzniku nežádoucího chování dětí a mládeže. Práce se zabývá přirozeným prostředím rodiny, jejími výchovnými přístupy, vrstevníky a spolužáky, partou, tj. faktory, které mohou na vznik rizikového chování působit. Rozebírá školní prostředí, působení pedagoga. Zmiňuje zákony, kterými se řídí předškolní, základní, střední, vyšší odborné a jiné vzdělávání, prevenci sociálně patologických jevů a poradenské služby. Dotýká se také zájmových zařízení, ve kterých mohou děti trávit svůj volný čas.

Práce sleduje vztah volnočasových aktivit a rizikového chování cílové skupiny dětí a mládeže ve věku 10 až 15 let. V průběhu vyhodnocování kvantitativního výzkumu se výsledky prolínají s teoretickými poznatky. Cílem této práce je zjistit, zda volnočasové aktivity mohou či nemohou být faktorem prevence rizikového chování a zda volnočasové aktivity dětí a mládeže s rodiči nebo prarodiči mohou nebo nemohou mít vliv na jejich rizikové chování.

V průběhu výzkumu byly stanoveny věcné, nulové a alternativní hypotézy týkající se rizikového chování dětí a mládeže, kteří navštěvují zájmové kroužky, a rizikového chování dětí a mládeže, kterým se ve volnočasových aktivitách věnují rodiče a prarodiče. Byl řešen vliv venkovského a městského prostředí na vznik rizikového chování. Zajímavé výsledky a srovnání mohou být použity pro zúčastněné i nezúčastněné školy a zařízení, které o danou problematiku

rizikového chování projeví zájem, a také pro další studenty, kteří mohou na provedený výzkum navázat.

Cílem této práce je sledovat vztah smysluplně prožitého volného času dětí a mládeže a vybraného rizikového chování, popsat faktory, které mohou k vzniku rizikového chování přispět nebo mu zabránit, a na základě analýzy výzkumu v praktické části potvrdit či vyvrátit stanovené hypotézy.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Charakteristika problematiky rizikového chování

Rizikové chování dětí a mládeže je celospolečenský problém, na který se zaměřuje mnoho psychologů i pedagogů. Řeší se v rodinách, ve školách, v různých zařízeních, bez ohledu na hranice krajů nebo států. „Problematické chování mladé generace začíná být chápáno jako fenomén, který svou narůstající intenzitou negativně ovlivňuje společenský život a stává se tak jedním z klíčových objektů pozornosti veřejnosti.“¹

Rizikové chování je termín pro chování jedince, které je nebezpečné jemu samému, ale i okolí nebo společnosti. Pojem obsahuje dva termíny: riziko a chování. Původ slova riziko je překládán z italského *risico*, kterým bylo v dřívějších dobách mořeplavci označováno úskalí během plavby. V literatuře je uváděn pojem rizikové chování. To je popisováno jako škála menších přestupků až po závažnější činy, které vykazují negativní důsledky pro aktéra i jeho okolí.²

V literatuře je pojem rizikové chování popisován jako škála menších přestupků až po závažnější činy, které vykazují negativní důsledky pro aktéra i jeho okolí. Vznik rizikového chování je ovlivněn faktory, které se mohou dělit na biologické (vrozené) nebo sociální (získané). Ty se prolínají, mají vliv na chování jedince a následný vznik sociálně patologických jevů. Biologické faktory si člověk přináší do svého života genetickou výbavou a také mohou být ovlivněny zdravotním stavem jedince. „Vyšší tendence k agresivnímu jednání může souviset s úrazem či onemocněním. Bývá často pozorovatelná u osob trpícími poruchami psychického vývoje a hyperkinetickými poruchami (syndrom hyperaktivity ADHD apod.).“³ Sociální faktory jsou charakterizovány působením prostředí, sociálním učením, výchovou v rodině, působením dalších sociokulturních skupin, jako jsou například vrstevnické party, sportovní, zájmové kroužky apod. Významným je shledáván vliv celé společnosti i jejího systému (tj. vliv médií, vliv politický i ideologický).⁴

¹ NAVRÁTIL, Stanislav a MATTIOLI, Jan. *Problémové chování dětí a mládeže: [jak mu předcházet, jak ho eliminovat]*. 2011, s. 10.

² Srov. DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. 2010, s. 22.

³ FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 2009, s. 50.

⁴ Srov. tamtéž, s. 45.

Fenomén problémového chování je popisován tehdy, kdy se jeví jako problém, a nepřijatelné projevy jedince nejsou v souladu s normou společnosti. Může se jednat o lživost, zapominání výukových pomůcek, drzost a nevhodné jednání žáka s pedagogem. Tento jev může být podchycen vhodným pedagogickým působením.⁵

Asociální chování neodpovídá normě společnosti, ale jednání jedince či skupiny ještě není společné hodnoty, jako je tomu například u vandalismu. „Toulavost, sebevražednost, prostituce a krádeže jsou nejčastějšími příklady asociálního chování.“⁶

Vyšší úroveň asociálního chování je antisociální chování. Jedná se o chování protispolečenské, kriminální. Takové chování je chápáno jako závažné, se znaky protizákonných činů, které řeší trestní řád. Termínem delikventní chování je označováno porušení zákonné normy chování, čímž je způsobena jedinci či společnosti újma. Je vymezováno u adolescentů s neukončenou bio-psycho-sociálně duchovní zralostí jedince.⁷

Na změnu chování a postojů dětí a mládeže je možné působit preventivními programy. Pojem **prevence** je chápán jako „soubor opatření zaměřených na předcházení nežádoucím jevům.“⁸

V literatuře je zmiňován termín primární, sekundární a terciární prevence. **Primární prevence** je zaměřená na populaci, na mládež. Může se jednat o nespecifickou primární prevenci, podporující zdravé chování a žádoucí jevy. Specifickou primární prevencí je sledováno konkrétní rizikové chování. **Sekundární prevence** se věnuje rizikovému chování jednotlivce nebo skupiny. **Terciární prevence** se zabývá minimalizací následků nebo zamezení nežádoucí činnosti u jedinců, kteří již mají s rizikovým chováním zkušenost (například delikventi).⁹

⁵ Srov. DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. 2010, s. 16.

⁶ Tamtéž, s. 17.

⁷ Srov. tamtéž, s. 17.

⁸ Tamtéž, s. 178.

⁹ Srov. PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 2001, s. 178.

1.1 Popis vybraných druhů rizikového chování

Na vznik rizikového chování působí sociální vyloučení a sociální nejistota jedinců i případně celých skupin. Pro zabránění vzniku rizikového chování je důležitý aktivní přístup rodičů a zájem, aby byl volný čas jejich potomka využíván dobrovolně, na základě vlastního zájmu. V případě, že v rodině je údajný nebo skutečný nedostatek času, vzniká prostor pro nevhodné chování dětí a mládeže.¹⁰

1.1.1 Šikana

„We define bullying in our work as an interaction in which a more dominant individual or group intentionally causes distress to a less dominant individual or group. This definition makes explicit the unequal nature of the interaction which is a key feature of bullying. The bully is the more dominant individual and the victim lack the power, strength or will to resist. Bullying is, essentially, the abuse of power.“¹¹

Šikanování je nebezpečným jevem ve společnosti, jejímž důsledkem je negativní vliv na zdraví jedince, vztahy ve skupině, následně vztahy v rodině a ve společnosti.¹²

Šikana se odehrává v kolektivu, jedná se o problém celé skupiny. Nikdy není popisována jen jako záležitost oběti a agresora, na jejím vzniku se podílí i další členové skupiny. Tento jev má svůj průběh, od počátečního ostrakismu až k dokonané šikaně. **První stádium** je nenápadným zrodem izolace a vyčlenění jedinců, kteří jsou méně oblíbení, slabší, nějakým způsobem hendikepovaní.¹³

Je třeba, aby pedagog uměl citlivě pozorovat kolektiv a uměl rozlišit rozdíl v chování mezi začátkem šikany a škádlením. Škádlení může být vůči aktérovi nepříjemné, ale nejedná se o jednostranný bezmocný akt. Nejedná se o narušování osobního prostoru a práv druhého. Zúčastnění se mohou vyměnit, či mohou z situace vystoupit, ohradit se větou, vyslovit nesouhlas

¹⁰ Srov. KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. 2011, s. 15.

¹¹ ELLIOT, Michele. *Bullying: A Practical Guide to Coping for Schools*. Trans-Atlantic Pubns, 2002, s. 12. Překlad autorky práce: „Šikanu definujeme v naší práci jako interakci, ve které více dominantní individuum nebo skupina záměrně způsobují nežádoucí psychickou zátěž méně dominantnímu individuu nebo skupině. Tato definice otevřeně uvádí nerovnost přirozených interakcí, které jsou základní vlastností šikany. Agresor je více dominantní individuum a oběť postrádá sílu, výdrž nebo vůli odolat. Šikana je v zásadě zneužívání síly.“

¹² Srov. KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. 2011, s. 18.

¹³ Srov. tamtéž, s. 46.

s činností druhého. Dítě, které se účastní škádlení není ponižováno, nemá pocit bezmoci, není zraněné.¹⁴

Druhé stádium znamená již fyzickou agresi vůči oběti. Objevují se různé postoje k vznikající šikaně, ve skupině jsou jedinci souhlasící, nezúčastnění či sympatizující. **Třetí stupeň** šikany je zásadní pro vznik dalšího negativního vývoje. Vývoj je ovlivňován vytvořením skupin a jejich rozložením. Pozitivní skupina, která může být skupině agresorů vyváženým protikladem, může růst šikanování zastavit či ovlivnit. V okamžiku, kdy se pozitivní skupina nevytvoří, pokračuje působení agresorů a šikana je rozvíjena do dalších stádií. **Čtvrté stádium** znamená přijetí norem agresorů celou skupinou. Zapojují se jedinci, kteří by se jindy a za jiných situací do této hry, která už dávno není hrou, nezapojili. Agresoři mají vše pod kontrolou, slábne vliv pedagoga. Následuje **páté stádium, totalita**, tj. stav ve skupině, kdy se odehrává těžká šikana pod taktovkou agresorů, často s těžkými fyzickými útoky vůči oběti. Oběť se snaží uniknout do nemoci, absencí ve školní docházce, dojde ke zhroucení.¹⁵

Řešením tohoto stádia je rozpuštění, rozbití skupiny, vytvoření podmínek pro vznik nových, zdravých vztahů. Náprava skupiny patří do rukou odborníků, tj. metodiků školní prevence, odborníků z pedagogicko-psychologických poraden, pedagogů a vychovatelů.¹⁶

1.1.2 Kyberšikana

„Cyberbullying is a form of bullying in which the perpetrator chooses to harass his or her victim through a technological device. For the bully, there are several reasons he or she may choose this form of bullying. It can be done anonymously, it can be done with little effort, and the harassment can be carried out repeatedly and at a convenient time for the bully.“¹⁷

Kyberšikana je popisována jako chování velmi blízce související s šikanou, ale forma útoku agresora na oběť je prováděna prostřednictvím internetu, mobilních telefonů, sociálních sítí. Je se děje opakovaně, prostřednictvím elektronických médií. Je rozpoznatelný úmysl agresora. Mezi agresorem a obětí existuje mocenská nerovnováha. Agresorovi nelze zamezit v on-line

¹⁴ Srov. KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. 2011, s. 65.

¹⁵ Srov. tamtéž, s. 52.

¹⁶ Srov. tamtéž, s. 236.

¹⁷ BREGUET, Teri. *Frequently asked questions about cyberbullying*. 2007. s. 5. Překlad autorky práce: „Kyberšikana je forma šikany, ve které si agresor vybírá k útokům na svou oběť technická zařízení. Pro agresora je několik důvodů, proč si vybírá tuto formu šikany. Může být provedena anonymně, s minimálním úsilím a útoky mohou být prováděny opakovaně v čase určeném útočníkem.“

dostupnosti. V případě, že oběť nahlásí nevhodné chování agresora a přístup na stránku oběti je zablokovan, agresor může lehce založit nový účet, ze kterého může útočit. Výhodou agresora je také jeho anonymita, kterou může elektronické prostředí poskytovat.¹⁸

Kyberšikana může být pro útočníka způsob, jak získat vyšší sociální postavení ve skupině, ve školní třídě. Pokud skupina agresivní chování útočníka neocení, zaujme vůči němu odmítavý postoj, může být děj kyberšikany zastaven. Pokud je však kolektivem chování agresora tiše tolerováno, či dokonce svým zájmem a chováním podporováno, agresor si upevňuje vlastní postavení. Často se stává, že útočníkem kyberšikany může být i oběť šikany. Ve světě on-line lze být anonymní, a tak je možné se mstít za útoky ve světě off-line.¹⁹

1.1.3 Požívání návykových látek

Návykové látky jsou považovány za nebezpečný jev, kterým je způsobováno poškození zdravé osobnosti a jejího životního stylu v rovině psychické, fyzické, sociální, morální. Návykové látky jsou děleny na legální (např. alkohol, nikotin) a nelegální (marihuana, hašiš, pervitin).²⁰

Klapilová uvádí dělení podle způsobu účinků na jedince, tj. lehké či měkké drogy (káva, marihuana, alkohol) a tvrdé (heroin, kokain, pervitin). Není definováno, jak velká je míra nepřesnosti při označování lehkých drog. Alkohol má při opakovaném a nadměrném užívání, podobně destruktivní účinky na organismus jako tvrdé drogy. Důvodem k užívání návykových látek je například tlak vrstevnické skupiny, touha zažít něco výjimečného, únik z obtížných životních situací, snaha zapomenout. Na konzumaci drog jedincem se podílí charakteristika osobnosti, patologické prostředí a možnost požití návykové látky v dané situaci.²¹

První zkušenosti s **kouřením** mají adolescenti. Vrstevnické skupiny posilují toto chování. Kuřáci uvádí, že tabák zmírňuje napětí, uklidňuje a zlepšuje soustředění. Prokazatelnými riziky kouření jsou nádorová onemocnění, poškození ještě nenarozeného dítěte v období těhotenství kouřící matky, onemocnění dýchacích cest. **Alkohol** a jeho požívání je nebezpečným rizikovým jevem, který s sebou přináší krátkodobá a dlouhodobá rizika. Krátkodobá se projevují v různých

¹⁸ Srov. ČERNÁ, Alena et al. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. 2013, s. 21.

¹⁹ Srov. tamtéž, s. 58.

²⁰ Srov. KLAPILOVÁ, Světlá. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. 1996, s. 44.

²¹ Srov. tamtéž, s. 44.

formách chování, například vandalismus, rizikové sexuální aktivity, agresivní jednání. Alkohol působí na změnu pozornosti, paměti, vnímavosti. Oslabuje komunikační schopnosti, schopnost tolerance a další sociální dovednosti. Způsobuje nemalé zdravotní potíže. Dlouhodobým rizikem ohrožujícím osobnost člověka je závislost na alkoholu, která je provázena psychickým postižením, také onemocněním vnitřních orgánů. **Drogy** jsou nositelem mnoha zdravotních i sociálních problémů. Způsobují poškození vnitřních orgánů těla, v návaznosti na choroby jsou v důsledku užívání drog přenositelné choroby HIV/AIDS, hepatitida. Adolescent, který se stává závislým na drogách, mění své návyky. Neplní své povinnosti, nedochází do školy, často má problémy s komunikací v rodině či svými nejbližšími. Dochází k jeho izolaci a navázání vztahů s podobně závislými jedinci. Droga může být nositelem krátkodobých problémů, které se projevují po přímém požití, jako jsou halucinace, poruchy vidění a vnímání, a také dlouhodobých, nezvratných problémů, které se týkají celkové změny osobnosti.²²

1.1.4 Záškoláctví

Záškoláctví lze popsat jako situaci, kdy se dítě bez souhlasu rodičů záměrně neúčastní vyučování.²³

Příčinou tohoto jevu může být únik jedince od problémových situací, narušený morální vývoj osobnosti, špatný vztah k povinnostem, neschopnost nebo nemožnost adaptace na nový kolektiv, nové prostředí. Záškoláctví může souviset s neuspokojivým klimatem školy nebo třídy.²⁴

Záškoláctví může vzniknout jako impulsivní čin, který dítě neplánuje. Odejde z vyučování náhle nebo se rozhodne v momentální situaci. Takové záškoláctví se může opakovat až do doby, kdy rodiče zjistí, že jejich dítě nechodí do školy. Plánované záškoláctví může být účelové. Dítě se záměrně vyhýbá školní docházce, kvůli zkoušení, nepříjemnostem ve škole či neoblíbenému vyučujícímu. Příčinou záškoláctví může ovlivnit špatný postoj k plnění školních povinností. Na vznik tohoto jevu může působit i prostředí rodiny a parta, vrstevníci. Záškoláctví je třeba citlivě řešit, zejména slabší žáky spíše motivovat než v nich utvrzovat myšlenku, že se jim často práce nedaří. Problémy s docházkou nemusí mít jen slabší žáci, ale i mimořádně nadaní, které

²² Srov. DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. 2010, s. 37–45.

²³ Srov. PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 2001, s. 310.

²⁴ Srov. KLAPILOVÁ, Světlá. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. 1996, s. 44.

ostatní kolektiv začne hanlivě označovat, případně šikanovat. Další možnou příčinou vzniku záškoláctví jsou nepřiměřené nároky vyučujícího na žáka, například při studiu na víceletých gymnáziích. Záškoláctví také způsobuje necitlivý přístup rodičů, kteří si ambiciózně plní své představy o vzdělání svých potomků, ale ti by se raději věnovali jinému oboru nebo jsou školní požadavky neúměrné jejich možnostem. Jev ovlivňuje také příslušnost dítěte k partě, která často podmiňuje členství záškoláctvím. Záškoláctví je jev, který nesmí být podceňován. Je to vždy stav psychiky dítěte, odraz chování na situaci, do jaké se dítě dostalo. Řešení problému by mělo probíhat velmi citlivě, na záškoláctví může navazovat další právě prožívaná problematická situace dětí a mládeže.²⁵

²⁵ Srov. MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2009, s. 99–101.

2 Volný čas a jeho funkce

Pojem **volný čas** znamená odpočinek, relaxaci, zábavu, zájmové i vzdělávací činnosti, dobrovolná společensky prospěšná činnost i časové ztráty s těmito činnostmi spojené. Do volného času nepatří výuka a povinnosti na ni navazující, péče o vlastní osobu (oděv, čistota), nepatří sem ani zajištění provozu domácnosti. Také základní biologické potřeby (spánek, hygiena, jídlo) nepatří do oblasti volného času vyjma situace, kdy si z činnosti člověk udělá koníčka (např. záliba ve vaření).²⁶

Hofbauer mluví o volném čase jako o něčem, co zbývá po splnění všech povinností (pracovních, školních apod.). Volný čas je tímto autorem charakterizován jako činnost, „[...] do níž člověk vstupuje s očekáváním, účastní se jí na základě svobodného rozhodnutí, a která mu přináší příjemné zážitky a uspokojení.“²⁷

Na tomto místě je třeba zmínit také funkce volného času, jak je uvádí Opaschowski:

- „Zielfunktion: Rekreation (Orientierung am Bedürfnis nach Erholung finden)
- Zielfunktion: Kompensation (Orientierung am Bedürfnis nach Ausgleich, Zerstreuung und Vergnügen)
- Zielfunktion: Edukation (Orientierung am Bedürfnis nach Kennenlernen, Lernanregung und Weiterlernen)
- Zielfunktion: Kontemplation (Orientierung am Bedürfnis nach Ruhe, Muße und Selbstbesingung)
- Zielfunktion: Kommunikation (Orientierung am Bedürfnis nach Mitteilung, Kontakt und Geselligkeit)
- Zielfunktion: Integration (Orientierung am Bedürfnis nach Zusammensein, Gemeinschaftsbezug und Gruppenbildung)
- Zielfunktion: Partizipation (Orientierung am Bedürfnis nach Beteiligung, Engagement und sozialer Selbstdarstellung)

²⁶ Srov. PÁVKOVÁ, Jiřina et al. *Pedagogika volného času*. 2008, s. 15.

²⁷ HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. 2004, s. 13.

- Zielfunktion: Enkulturation (Orientierung am Bedürfnis nach kreativer Entfaltung, produktiver Betätigung und Teilnahme am kulturellen Leben)²⁸

Jak uvádí také Pávková, preventivní funkce volného času podporuje u dětí a mládeže rozvoj osobnosti, utváří vztahy k hodnotám, ke svým vrstevníkům, rodinným příslušníkům, lidem v jeho okolí a buduje zdravý postoj k sobě samému.²⁹ **Dítě** je člověk mladší 18ti let, jak je popisováno v dokumentu Úmluva o právech dítěte³⁰. Věková skupina 15 až 25 let (případně 26) je označována jako **mládež**.³¹

Děti ve věku 10 až 15 let jsou nazývány skupinou dětí středního školního věku. Tato skupina je charakterizována velkým motorickým vývojem, obratnost a pohyblivost jsou ceněnými hodnotami. Děti a mládež tohoto věku mají potřebu sociálního kontaktu, chtějí být někým akceptovány, přijímány. V tomto období, které je nazýváno také obdobím pubescence, je nejdůležitější složkou školního života vrstevnická skupina.³²

2.1 Charakteristika volného času

Volný čas je charakterizován jako jev, který přináší příjemné prožitky. Je využíván k rekreaci, sportu, ke společnému času s blízkými. Je věnován činnostem, které děláme rádi. Na jeho základě jsou uspokojovány potřeby radosti, prožitku a fyzického i psychického uvolnění. Děláme to, co potřebujeme, co si sami přejeme. Různí lidé tráví různě svůj volný čas. Každý podle svých představ. Pávková zmiňuje skutečnosti o průzkumech volného času, prožívaného dětmi a mládeží, které provádějí studenti Univerzity Karlovy v Praze. Tyto průzkumy potvrzují, že u dětí se špatnou rodinnou výchovou a chudým využitím volného času se projevují výrazné poruchy chování. Ve výsledcích průzkumů je zjišťováno, že na formování zájmové činnosti dětí a mládeže mají vliv zejména vrstevníci a rodiče. Volný čas, který je plný

²⁸ OPASCHOWSKI, Horst.W. *Pädagogik der freien Lebenszeit*. 1996, s. 94. Překlad autorky práce: „Rekreace (Orientace na potřebu rekreace) Kompenzace (Orientace na potřebu rozptýlení a zábavy) Vzdělávání (Orientace na potřeby pro poznávání, učení a další sebevzdělávání) Zamyšlení (Orientace na potřebu odpočinku, volného času) Komunikace (Orientace na potřebu komunikace, kontaktu a socializaci) Integrace (Orientace na potřebu spolubyetí, zapojení se v komunitě, respektu a formování skupiny) Účast (Orientace na potřeby pro účast, zapojení a sociální sebevyjádření) Kultura (Orientace na potřebu pro tvůrčí rozvoj, vyjádření se a účast v kulturním životě)“

²⁹ PÁVKOVÁ, Jiřina et al. *Pedagogika volného času*. 2008, s. 196.

³⁰ Úmluva o právech dítěte. 1993, s. 12.

³¹ Srov. HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. 2004, s. 15.

³² Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Vývojová psychologie pro sociální práci*. [online], [cit. 2015-03-27].

nudy, nezájmu o činnost dítěte, může být zdrojem příležitostí pro různé nežádoucí aktivity dětí i mladých dospívajících.³³

Může se „[...] stát zdrojem velmi vážného ohrožení. Při neorganizovaném trávení volného času dochází k velké části úrazů dětí, mladí lidé svým jednáním ohrožují sebe i druhé experimentováním s drogami, z nudy překračují zákon, dopouštějí se šikany svých vrstevníků, krádeží aut, zaměřují svou agresivitu na příslušníky jiných etnik.“³⁴

2.2 Význam volného času

Význam volného času se vyvíjel, teprve ve 20. století začal být více využíván v oblasti výchovy dětí a mládeže. K rozšiřování volného času přispěly změny ve společnosti, tj. zkrácení pracovní doby, postupné zavedení pětidenního školního a pracovního týdne. Tím došlo k nárůstu volného času žáků a studentů. S rozšiřujícím se volným časem vyvstává potřeba řešit možnosti využití volného času a jeho přínos pro rozvoj osobnosti mladého člověka.³⁵

V současné době má společenský význam. Může být chápán pozitivně, tedy může být přínosem pro rozvoj osobnosti, ale i negativně. Jako příklad lze uvést nevhodně trávený volný čas užíváním drog. Takové léčení závislosti je závažné téma v celospolečenském hledisku. Fenomén volného času je významným faktorem ve vývoji osobnosti mladého člověka. Je-li správně nastaven a využit, může být přínosem pro vývoj hodnot osobnosti, pro rozvoj empatické ohleduplnosti vůči jiným, pro stanovení správného postoje vůči kariéře, hmotnému ohodnocení a morálnímu hodnocení člověka. Preventivní funkce volného času podporuje od raného věku rozvoj osobnosti, utváří vztahy k hodnotám, ke svým vrstevníkům, rodinným příslušníkům, lidem v jeho okolí a buduje zdravý postoj k sobě samému. Jedinec se má „[...] učit oceňovat a využívat čas lidského života (a tedy také volný čas) jako významnou hodnotu, kterou člověk může a má naplňovat konáním smysluplným a pro druhé prospěšným.“³⁶

Volný čas je důležitým faktorem pro rozvoj osobnosti, odpočinek, regeneraci sil. Je to čas, který člověk věnuje sám sobě. Jde o čas, který zbývá po splnění povinností. Někteří jedinci tento fenomén neumí využívat ke správnému vývoji osobnosti. Neumějí se v nabídce volnočasových

³³ Srov. PÁVKOVÁ, Jiřina et al. *Pedagogika volného času*. 2008, s. 12.

³⁴ Tamtéž, s. 10–15.

³⁵ Srov. HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. 2004, s. 16.

³⁶ PÁVKOVÁ, Jiřina et al. *Pedagogika volného času*. 2008, s. 196.

aktivit orientovat či nemají ani zájem volný čas smysluplně využít. Je vhodné nabídnout dětem a mládeži přitažlivé příležitosti, které je naučí jak získávat hodnoty, jak se spoléhat sám na sebe, odstraňovat jejich nezájem a pasivitu.³⁷

Dětem a mládeži jsou otvírány nové možnosti, jsou jim nabízeny nové aktivity. Vhodně prožitým volným časem je ovlivňován celý život mladého jedince. Volnočasové aktivity mohou být rozhodujícím faktorem při výběru povolání a získávání hodnot důležitých pro zdravý vývoj osobnosti. Tento proces je uskutečňován například „[...] přechodem od individuální zájmové orientace k volbě budoucího povolání, osvojování zdravého způsobu života nebo hodnot demokratického občanství, veřejně prospěšnou činností.“³⁸

³⁷ Srov. HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. 2004, s. 46.

³⁸ Tamtéž, s. 18.

3 Vliv prostředí

Rizikové chování je ovlivňováno různým prostředím, ve kterém děti tráví svůj volný čas. Sociální prostředí je základním prostředím, které je vytvářeno rodinou, sociální skupinou, společnostmi. Jsou to okolnosti, které na jedince působí. Jde o souhrn podmínek a podnětů, se kterými se člověk konfrontován a kterými se účastní výchovného procesu s určitými cíli.³⁹

Prostředí lze dělit dle Krause podle různých typů. Podle velikosti prostoru lze hovořit o makroprostředí, které vytváří prostor pro život celé společnosti. Regionální prostředí je prostor pro život širší skupiny na rozsáhlejší prostoru v rámci společnosti. Lokální prostředí zahrnuje část města či obec. Mikroprostředí je prostor, v němž jedinec přímo žije a bydlí. Podle povahy daného teritoria autor hovoří o prostředí venkovském, městském a velkoměstském. Uvádí, že je prokázán větší výskyt sociálně patologických jevů ve městech a průmyslových lokalitách. Na venkově děti a mládež způsobují méně výchovných problémů, mají lepší vztah ke škole i když nedosahují takových školních výsledků jako děti z města.⁴⁰

3.1 Vliv rodinného prostředí

Rodinné zázemí je považováno za nejvýznamnější faktor utváření zdravého či rizikového chování jedince.⁴¹

Jedná se o první prostředí, do kterého se dítě narodí. Setká se s prvními lidmi, tedy rodiči, prarodiči, příbuznými. Jejich výchovou, přístupem i osobním vzorem je jedinec ovlivňován. V tomto prostředí je pokládán základ bezpečného nebo rizikového chování dětí a mládeže. Záleží na emocionálním postoji rodičů, na přístupu k dětem. Není vhodný přísný přístup, ale ani nezájem a benevolence. Rodičovská výchova je charakterizována několika způsoby. **Autoritářský rodičovský přístup** je formulován zejména vyšší autoritou a souborem norem, které nesmí být překračovány. Výchova je především systémem příkazů a zákazů, strohá, chudá na emoce. **Autoritativní rodičovský přístup** znamená aktivní ovlivňování výchovy, je oceňován aktivní přístup a autonomie, ale také kázeň dítěte. **Liberální rodičovský přístup**

³⁹ Srov. HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. 2004, s. 178.

⁴⁰ Srov. KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 2014, s. 68.

⁴¹ Srov. PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 2001, s. 203.

spočívá v minimální kontrole, dítě je nenásilným způsobem ovlivňováno. Je vychováváno s rodičovskou láskou, ale velmi volně.⁴²

Tzv. odmítající výchova dítěti neprospívá, dítě není rodiči kontrolováno, vedeno, rodiči je projevován spíše negativní emocionální přístup. Na způsobu výchovy v rodině záleží, zda bude dospívajícím jedincem upřednostňováno normální a bezpečné chování a zda bude schopen odmítat rizikové chování. „Rodičovský styl výchovy je pokládán za jeden z nejvýznamnějších zdrojů prevence různorodých forem rizikového chování (mj. zneužívání návykových látek, výchovných obtíží, agresivity vůči okolí, suicidálních tendencí).“⁴³

Na způsob výchovy v rodině má vliv mnoho faktorů, sociální postavení rodičů, jejich věk, jejich vzdělání, způsob soužití rodičů a jejich výchovný přístup. Dítěti neprospívá ani přehnaná péče, ani nezáměr. Nežádoucí je velká přísnost či benevolence. Pokud má dítě pocit, že na něm rodičům nezáleží, začne hledat své místo někde jinde, kde o něj zájem projeví. Nevhodné je také přehnané ekonomické zajištění dítěte, kdy se rodiče více orientují na byznys a podnikání. Dítě pak postrádá rodičovský zájem, vyhledává situace a místo v kolektivu, partě, kde jeho platidlem bude hodnota jeho vlastní osobnosti.⁴⁴

Rodina je nejdůležitějším prostředím pro vývoj člověka. Do ní se dítě narodí s genetickým vybavením, které získalo od rodičů, v ní začíná jeho život. Rodina je vnímána jako první přirozené prostředí výchovy.⁴⁵

Termín **tradiční rodina** je používán pro takové soužití, kde otec má dominantní roli, rodiče, prarodič a děti, vnuci, žijí v jednom domě. Role jednotlivých rodinných příslušníků jsou hierarchické a vzájemně se doplňují. Otcova autorita je vždy jasně vymezena a není zpochybňována. Kapitál, který se v rodině předává, je především ekonomický.⁴⁶

Model tradiční rodiny je v průběhu historického vývoje změněn v moderní rodinu, především tzv. **nukleární rodinu**. Od tradiční se liší tím, že mladý pár s potomky žije odděleně, mimo místo, kde žijí prarodiče. Mimo ekonomického kapitálu je v takové rodině předáván i kapitál sociální, to znamená vazby na lidi a kulturní bohatství. To vyplývá ze schopnosti

⁴² Srov. KREJČOVÁ, Lenka. *Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících*. 2011, s. 24.

⁴³ Tamtéž, s. 28.

⁴⁴ Srov. tamtéž, s. 32.

⁴⁵ Srov. KLAPILOVÁ, Světlá. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. 1996, s. 27.

⁴⁶ Srov. PETRUSEK, M. *Základy sociologie*. 2009, s. 95.

komunikace, orientace v různých oblastech zájmu a podobně. Také v této rodině má své významné místo výchova dětí, péče o ně.⁴⁷

V současné době je uplatňován model rodiny vlastní, neúplné a také náhradní. Mimo funkce např. ekonomické, socializační, reprodukční je v rodině poskytována možnost utváření vztahů a hodnot. Vznikají první etické a emocionální situace. Rodinné prostředí má vliv na utváření životního stylu. Základní jednotka společnosti se jeví nejdůležitějším prvkem, kterým je ovlivňována schopnost jedince zařadit se do sociálního prostředí a společnosti. Pokud dítě žije v rodině, jsou mu poskytovány nejlepší podmínky pro jeho vývoj. Jedná se o rodiny úplné, s oběma rodiči, s prarodiči, kteří poskytují vnukům zázemí odpovídající vztahům vnuk, babička, dědeček. Dobrá rodina znamená zdravý vztah mezi rodiči (s respektem, odpovědným citem a tolerancí). Svou roli hraje také materiální zázemí rodiny a finanční zajištění. V dobře fungující rodině jsou předávány hodnoty pro život nejdříve ve společnosti vrstevníků, později ve společnosti dospělých. Zdravá rodina předává svým potomkům hodnotový kapitál kulturně ekonomicko-sociální.⁴⁸

Funkčnost rodiny je popisována čtyřmi pojmy. **Funkční rodina** je taková, kde je zajištěn zdravý vývoj dítěte. **Problémová rodina**, ve které se projevuje nefunkčnost v některých oblastech, ale rodina situaci řeší a je schopna reagovat na situaci. **Dysfunkční rodina** vyžaduje soustavnou péči, neplní základní funkce a ohrožuje vývoj a výchovu dítěte. **Afunkční rodina** naprosto neplní svou funkci, dítě je nutné předat náhradní rodině či jinou formou zajistit péči o něj.⁴⁹

Rodina vytváří prostředí, které má vliv na vývoj dítěte po všech stránkách. Rozvíjí také schopnost komunikace, poznávací a emoční schopnosti, dává základ hodnotovému systému osobnosti. Příčinou vzniku rizikového chování (agresivita, drogy, promiskuitní sexualita, šikana apod.) může být působení nekvalitního výchovného prostředí v rodině dítěte.⁵⁰

V rodině se má mladý jedinec naučit základním hodnotám. Rodič má být ten, kdo se nejvíce podílí na výchově svého potomka, pedagog, vedoucí kroužků či učitel hudby mohou výchovu rozvíjet a upevňovat. Pozitivní či negativní zkušenosti a návyky získané doma jsou pro vývoj

⁴⁷ Srov. PETRUSEK, M. *Základy sociologie*. 2009, s. 95.

⁴⁸ Srov. tamtéž, s. 94.

⁴⁹ Srov. KLAPILOVÁ, Světlá. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. 1996, s. 29.

⁵⁰ Srov. PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 2001, s. 203.

dítěte daleko důležitější než cokoliv, co se mohou naučit v školním či mimoškolním zařízení. Rodina je primární skupinou, která ovlivňuje vývoj dětí a mladých lidí, je také „[...] prvočním prostředím volnočasového života a výchovy. Rodina vytváří hmotné podmínky a sociální ochranu, začíná s výchovou a vzděláváním, rozvíjí mezilidské vztahy a klade základy hodnotové orientace.“⁵¹

Způsob života rodiny a také způsob výchovy spolu s hmotnými i časovými možnostmi vytváří možnost volnočasového života. Dítě nemá být ponecháno netečně bez dohledu rodičů, ale není vhodná ani nařizující a přísná výchova. Rodič by měl být rádcem, inspirátorem. Každý rodič by se měl aktivním způsobem podílet na prožívání volného času svého dítěte. Dítě by se mělo na základě rodičovského vedení dobrovolně rozhodnout jak bohatě a smysluplně využije svůj volný čas. Tak si vytvoří postoje, návyky a hodnoty, které bude v dospělosti moci předávat svým potomkům. V rodině je volnočasová výchova uskutečňována napodobováním sociálních vzorů tj. dítě se učí návštěvami různých zařízení, divadel, s rodiči absolvují společné vycházky, výlety, účastní se pobytů v přírodě. Není však žádoucí nápodoba životního stylu, kde jde o nudu, zahálku či rizikové chování nebo protispolečenské aktivity. Správná volnočasová výchova je realizována sledováním zájmů a potřeb dětí, podporou jejich nadání, stavem, kdy se u dětí projeví schopnost pro nějakou činnost a samy se chtějí této činnosti věnovat. Tak mohou své nadání posilovat, prohlubovat své znalosti a jejich zájem může přerůst do profese v dospělosti. Taková činnost se může promítnout v mnoha oblastech, například umělecké, kulturní, sportovní a jiné.⁵²

Rodiče by měli dětem věnovat dostatek času, svým příkladem by měli ukazovat dětem jak využít volný čas pro sebe i pro pomoc druhým. Tím je také ovlivňován životní styl. Děti se díky plánovaným volnočasovým aktivitám mohou podílet svým přáním, ovlivněným rozhodnutím rodičů, na rozhodování o volném čase rodiny a o způsobu jak čas prožijí, kam pojedou na dovolenou či do jakých volnočasových aktivit se dítě bude moci zařadit. Jedinec se učí zdravě prosazovat svou vůli a rozhodovat sám o sobě i spolurozhodovat o společně prožitém čase v kruhu svých nejbližších.⁵³

⁵¹ HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. 2004, s. 56.

⁵² Srov. tamtéž, s. 62.

⁵³ Srov. tamtéž, s. 63.

Dítě již v mateřské škole navazuje první kamarádství či přátelství s vrstevníky. Vrstevnická skupina zastává významnou roli v utváření hodnot a zdravého životního stylu. Tyto vztahy jsou většinou krátkodobé, až v pozdějším věku vznikají dlouhodobější, více či méně trvalá přátelství. Dítě v nové situaci hledá další, nové místo. To původní a prvotní má ve své rodině. V této základní sociální jednotce jsou zařazeni jedináčci i druhorození, každý zde má mít své místo. Jedná se nejen o fyzický prostor jakým je místo na spaní nebo místo u stolu, ale také jeho věci a hračky. V rámci rodiny v tomto smyslu není podstatné, zda je soužití v rodině či výchova v ní dobrá nebo špatná. Pro dítě v tomto věku je významný prožitek, kdy se jedinec cítí součástí rodiny, má své blízké osoby, ke kterým se vrací a má k nim blízký vztah.⁵⁴

3.2 Vrstevníci, spolužáci

Dítě, které přijde do kolektivu dalších dětí, se zařadí do skupiny vrstevníků či spolužáků a stává se její součástí. Potřebuje najít své místo v nové situaci a skupině v pozici vrstevníka či spolužáka v dalších navštěvovaných institucích tj. ve školních třídách, kroužcích, prázdninových akcích, táborech i jiných skupinách. V první skupině spolužáků, vrstevníků, v mateřské škole je z těchto důvodů označován prostor dítěte. V těchto zařízeních je běžně označován prostor a předměty dítěte obrázkem tak, aby snadno vědělo, kde je jeho věšák v šatně, ručník a jiné předměty v zařízení nebo postýlka k odpolednímu odpočinku.

Vrstevníci nebo spolužáci, vytváří skupiny, kterými je ovlivňován vývoj jedince. „Učení ve skupinách umožňuje jednotlivci rozšiřovat oblast prožitků a zkušeností a zprostředkovává tak nové poznání. Dává tím příležitost orientovat se ve světě nově a s větší vyzrálostí.“⁵⁵

Výběrem skupiny, do které se dítě či mládež zařadí, ve které se najde, může být ovlivněn volný čas, jeho prožití a zhodnocení. Vrstevnická skupina je skupina lidí podobného věku, společenského postavení, většinou působící ve stejné instituci. Její největší význam je označován v období dospívání.⁵⁶

Skupiny jsou vytvářeny podle mnoha faktorů. Jsou vymezeny společnými znaky jejich příslušníků. Děti a mládež jsou sdružovány do skupin podle zájmů. Vzniká tak například

⁵⁴ Srov. SVOBODA, Jan. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. 2014, s. 64.

⁵⁵ BELZ, Horst a SIEGRIST, Marco. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení: východiska, metody, cvičení a hry*. 2001, s. 40.

⁵⁶ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2008, s. 200.

skupina spolužáků navštěvující přírodovědný, sportovní modelářský nebo výtvarný kroužek. Příslušníci skupin jsou v pozitivním případě označováni podobným oděvem. Na veřejnosti se prezentují například klubovým tričkem agility týmu. V negativním případě oděv způsobuje dělení na jedince se značkovým oblečením a bez značkového oblečení.⁵⁷

Příslušnost ke skupinám se může projevit kladně, posílením sebevědomí jedince, jeho osobnostním rozvojem, ale také záporně, zejména v případě příslušnosti do sportovní skupiny, která patří jen dětem a mládeži ze sociálně silnějších rodin vůči jedincům, kteří do podobného kroužku chodit nemohou, protože jejich rodina je sociálně slabší. Ve skupině může působit jako významný faktor skutečnost zda jedinec vlastní či nevlastní V.I.P. předmět, například značkový mobil, počítač, tablet. Vliv vrstevnické skupiny je nejsilnější v období dospívání, kdy se formuje vlastní totožnost jedince.⁵⁸

3.3 Vliv party

Skupina, kam člověk může patřit je buď neformální, tedy dobrovolná, formální, ovlivněná okolnostmi kde bydlí, kam dochází do školy, do zájmového kroužku apod. V partě hraje více roli neformální příslušnost. Jedinec se dobrovolně rozhoduje kam patří, s kým a jak bude trávit čas.⁵⁹

Parta má významný podíl na vzniku rizikového chování. Platí, že „[...] čím je bližší vztah jedince ke skupině, tím menší je jeho schopnost se od ní distancovat, hrozí riziko nesoudného přijetí mnohdy patologických norem, jedinec ztrácí svoji individualitu a zdravý rozum.“⁶⁰ V partě platí velký status vůdce. Má-li taková skupina agresivní chování jako normální vzorec chování, jedinec, který se do takové skupiny zařadí, je pod jejím vlivem a ztrácí svou vlastní identitu. Autoritářská výchova je dalším faktorem, podílejícím se na vzniku agresivního chování. Dítě zažívá neustálé zvýrazňování jeho chyb, kárání a tresty převažují nad pochvalou. V partě hledá únik a ocenění sebe sama. Dalším faktorem je tzv. podmíněná rodičovská láska. Rodiče, kladou na své potomky velké nároky. V partě děti nachází to, co jim chybí, tedy pochopení, uznání, své místo.⁶¹

⁵⁷ Srov. PETRUSEK, M. *Základy sociologie*. 2009, s. 97.

⁵⁸ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2008, s. 201.

⁵⁹ Srov. MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2009, s. 72.

⁶⁰ Tamtéž, s. 72.

⁶¹ Srov. tamtéž, s. 74.

3.4 Vliv školního prostředí

Škola je prostředím, kde je utvářen základ pro sociální vztahy. Jedinec se setkává s novými kamarády, vrstevníky, je také vytvářen vztah mezi žákem a pedagogem. „Dlouhodobé pozitivní vztahy s dospělou osobou mimo rodinu, což pro všechny dospívající bez ohledu na jejich další aktivity může představovat vazba s učitelem, znamenají zdroj dalšího vývoje ve smyslu socializace.“⁶²

V tomto prostředí se jedinec učí navazovat vztahy se svými vrstevníky, ale také se učí samostatnosti. Vrstevnická skupina ovlivňuje vývoj dítěte. Poskytuje i míru nebezpečí a prostor pro rizikové chování dětí a mládeže. Jedinci, kteří byli ochotni obejít pravidla rodičů, školní práci i obětovat své vlastní nadání jen proto, aby se zalíbili svým vrstevníkům, vykazovali nejvyšší míru výchovných problémů a nejnižší akademické výsledky.⁶³

Každé školské zařízení řeší prevenci rizikového chování. Tuto povinnost jako závaznou zmiňuje i Školský zákon č. 561/2004 Sb. § 116. Podle zmíněného paragrafu škola poskytuje pro děti, žáky, studenty a zákonné zástupce nejen informační, poradenské a diagnostické činnosti, ale také péči v oblasti prevence.⁶⁴

Na základě spolupráce Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy s krajskými školskými metodiky prevence, z výsledků preventivní činnosti v roce 1998 – 2012 vznikl dokument „Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013 – 2018.“⁶⁵ Zabývá se rizikovým chováním a preventivním programem včetně zúčastněných organizací, které se na prevenci podílejí.

Ve školských zařízeních je zpracováván minimální preventivní program, na základě kterého je zajišťována primární prevence rizikového chování dětí a mládeže. Na prevenci se podílí vedoucí pracovník zařízení (ředitel, zástupce ředitele), školní metodik prevence a další pedagogové, kteří svým výchovným přístupem, aktivitami a osobním příkladem vytváří bezpečné prostředí. Škola by měla být nápomocná poradenstvím při výchově dětí a mládeže.

⁶² KREJČOVÁ, Lenka. *Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících*. 2011, s. 29.

⁶³ Srov. KREJČOVÁ, Lenka. *Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících*. 2011, s. 35.

⁶⁴ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání*. [online], [cit. 2014-10-28].

⁶⁵ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Národní strategie primární prevence dětí a mládeže na období 2013 - 2018*. [online], [cit. 2014-10-28].

Pedagogové by měli sledovat chování žáků. Měli by komunikovat nejen s rodiči, ale především otevřeně a vstřícně se svými žáky. Dětem by měli rozumět. Tam, kde se projeví výchovné potíže, by měl pedagog umět adekvátně reagovat, komunikovat s rodiči, vysvětlit možnou příčinu chování žáka. Je žádoucí spolupráce s výchovným metodikem prevence.⁶⁶

3.5 Role pedagoga ve školním prostředí

Pedagogický pracovník je člověk, který má velký vliv na výchovu a vývoj jedince, je definován Zákonem o pedagogických pracovnících č. 563/2004 Sb. Vykonává přímou činnost, kterou je vychovávaný jedinec vychováván a vzděláván na základě odpovídajícího předpisu. Je v pracovně právním vztahu se školským zařízením, případně působí jako ředitel školy. Pedagog může působit i v neziskových organizacích, v oblasti sociálních služeb.⁶⁷

„Přímou pedagogickou činnost vykonává

- a) učitel,
- b) pedagog v zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků,
- c) vychovatel,
- d) speciální pedagog,
- e) psycholog,
- f) pedagog volného času,
- g) asistent pedagoga,
- h) trenér,
- i) metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně,
- j) vedoucí pedagogický pracovník.“⁶⁸

Pedagog ve volném čase má významný podíl na smysluplném prožití volného času mladého člověka, který se ocitá v neomezované a neorganizované oblasti. Pedagog zde působí jako koordinátor, jenž přebírá zodpovědnost za prožitý volný čas. Nabízí aktivní, kreativní, seberealizační i sebevýchovné aktivity, ale takovým způsobem, aby zaujal jedince a byl dobrým průvodcem v době dětství a dospívání mladého člověka. Osobnost pedagoga by měla být

⁶⁶ Srov. MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2009, s. 101.

⁶⁷ Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. *Aktuální znění zákona o pedagogických pracovnících*. [online], [cit. 2015-03-27].

⁶⁸ Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. *Aktuální znění zákona o pedagogických pracovnících 1. září 2012*. [online], [cit. 2015-03-27].

prezentována určitou charakteristikou. Ke svému povolání by měl mít nadání, empatii, vztah k dětem, měl by se zabývat dětmi, jejich potřebami, měl by být schopen je motivovat, pomáhat jim. Pedagog by se měl neustále vzdělávat a seberealizovat.⁶⁹

Podle Pávkové by pedagog měl být profesionál, který pracuje pro děti, vnímá jejich potřeby, je jim otevřen a nápomocen při řešení. Měl by umět oddělit své osobní potřeby od profesních, měl by být schopen respektovat určitá pravidla, která jsou stanovena v rámci organizace i v rámci společnosti. Tato pravidla jsou upravena v příslušných dokumentech zařízení (např. etický kodex). Důležitá je také schopnost pedagoga na svém růstu a odborných dovednostech pracovat. „Prostředkem profesního růstu pracovníků, v jejichž práci hrají významnou roli mezilidské vztahy, je zejména supervize, různé formy dalšího vzdělávání, výcviky sociálních dovedností.“⁷⁰

Tam, kde je vytvářen vztah mezi pedagogem a dítětem, je důležitá pedagogická komunikace. Existuje ve formě verbální i neverbální. Je zcela na místě, aby byl pedagog empatický a dokázal zachytit sdělení dítěte, které mu chce říci nějakou informaci. Pedagog se má zajímat nejen o to, co dítě sděluje verbálně, ale měl by si všimnout i dalších signálů, tj. vnímat výraz ve tváři, pohled očí, rozumět gestům dítěte a řeči těla.⁷¹

3.6 Vliv médií

Média jsou významnou složkou volného času. Do oblastí médií je zahrnován tisk, noviny, časopisy, rozhlas a televize. Jedinec, který sleduje média, (vysílání TV, internet) může být jejich chováním ovlivňován. Sledování nevhodných pořadů může dítěti podávat návod, jak filmového hrdinu napodobit. Média mohou ovlivnit velkou mírou chování jednotlivce v různých reakcích či může být dítě utvrzováno v nějakém chování, postoji nebo poznání.⁷²

Největším nebezpečím pro děti a mládež je všude dostupný internet, kde jsou na různých serverech či komunikačních sítích umístěné více či méně osobní příspěvky. Výzkum rizikového chování českých dětí v prostředí internetu 2014, provedený Univerzitou Palackého v Olomouci ve spolupráci s Seznam.cz, Google, Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy,

⁶⁹ Srov. SPOUSTA, Vladimír. *Teoretické základy výchovy ve volném čase: (Úv. do stud. ped. volného času)*. 1994, s. 130.

⁷⁰ PÁVKOVÁ, Jiřina et al. *Pedagogika volného času*. 2008, s. 56.

⁷¹ Srov. PÁVKOVÁ, Jiřina et al. *Pedagogika volného času*. 2008, s. 59.

⁷² Srov. JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Masová média*. 2009, s. 356.

Ministerstvem vnitra České republiky, Nadací Vodafone oslovil 28 000 dětí. Cílem výzkumu bylo zjistit údaje o setkání respondentů s kyberšikanou, názor na sdílení osobních údajů na sociálních sítích, využívání sociálních sítí a komunikace s neznámými lidmi přes internet. Dle zmíněného výzkumu děti nejčastěji zveřejňují své jméno a příjmení, fotografii nebo e-mail a dokonce by sdělily tyto údaje také lidem, které potkaly jen ve virtuálním světě a nikdy se s nimi osobně nesetkaly. Velkým rizikem je vznik kyberšikany na sociálních sítích. Z oslovených dětí se téměř 51 % setkala s některou z forem kyberšikany (zastařování, prozvánění, ztrapnění šířením videa, fotografie, audia, průnik na účet, vydírání).⁷³

Je vhodné, aby děti, rodiče i pedagogové byli v rámci prevence rizikového chování dětí a mládeže seznamováni se zásadami bezpečného pohybu na internetu. Nikomu na internetových sítích by neměli sdělovat svou adresu nebo telefon, nikomu, koho neznají, by neměli posílat své fotografie. Zásadou je nesdělovat hesla používaná v internetovém prostředí. Na sprosté, hrubé či vulgární výrazy by neměli reagovat, měli by umět odejít včas z komunikace, kterou si nepřejí. Děti by se měly umět svěřit dospělému, pokud narazí na stránky či obrázek, který je vyděsí. Měly by včas zvážit zdroj a informace, kterému ve virtuálním prostředí mohou důvěřovat.⁷⁴

Média mohou negativně působit a přispívat k rozvoji všech typů rizikového chování. Sledováním agresivních scén ve filmu se může být nezralý jedinec utvrzen v postoji, že takto je to správně. Dokonce může takovou formou získat jasnou představu o tom, jak právě toto zkusit zopakovat v běžném životě. Ve filmu může být svědkem např. agresivního chování nebo akční krádeže, různých filmových scén z oblasti rizikových sportovních aktivit i rizikového chování v dopravě, což může být spouštěčem k tomu, aby se zkusil chovat podobně jako postava ve filmu.⁷⁵

Schopnost porozumět filmovému ději se rozvíjí od 9 do 10 roku dítěte. Schopnost posoudit to, co jedinec viděl, porozumět a distancovat se od filmu vzniká ve věku 11 až 12 let a do dospělosti se vytváří.⁷⁶

⁷³ E-bezpečí.cz. *Výzkum rizikového chování v prostředí internetu 2014*. [online], [cit. 2015-05-10].

⁷⁴ Seznamsebezpečne.cz. *Desatero bezpečného internetu*. [online], [cit. 2015-05-10].

⁷⁵ Srov. JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Masová média*. 2009, s. 361.

⁷⁶ Srov. VLASTNÍK, Jiří. *Televizní násilí a zákon : vliv televizního násilí na kriminalitu dětí a mládeže a jeho zákonná úprava*. 2005, s. 34.

Média mohou ovlivnit např. i postoj a smýšlení dívky, která bude nadšena reklamou štíhlé modelky jako ideálu krásy. Zde je vytvářen prostor pro riziko spojené s nápodobou, tj. přiblížení se ideálu krásy formou narušení stravovacích návyků a vzniku rizika spojeného s poruchami příjmu potravy.⁷⁷

Některé mediální obsahy, „[...] např. pornografie, násilí či xenofobně laděná sdělení mohou mít přímý vliv na jednotlivce, zvláště je-li nedospělý (např. mohou negativně ovlivnit jeho mravní a citový vývoj) či na skupinu nebo klima ve společnosti (např. vyvolávat či posilovat rasovou nesnášenlivost, náboženský fundamentalismus).“⁷⁸

⁷⁷ Srov. VLASTNÍK, Jiří. *Televizní násilí a zákon : vliv televizního násilí na kriminalitu dětí a mládeže a jeho zákonná úprava*. 2005, s. 362.

⁷⁸ JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Masová média*. 2009, s. 335.

4 Legislativa

V rámci společnosti jsou stanoveny legislativní mantinely, kterými je určován směr a zdravý vývoj jedince od útlého věku. Rodina a rodinné právo je upravováno Občanským zákoníkem č. 89/2012 Sb.⁷⁹, platným od 1. 1. 2014.

Nejvyšším orgánem v oblasti výchovy dětí a mládeže a s ní spojené prevence sociálně patologických jevů je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Tato instituce se řídí základním dokumentem, kterým je zákon č. 561/2004 Sb. O předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. V tomto předpisu je zakotvena povinnost pro zdravý vývoj dětí, žáků a studentů a také povinnost předcházet rizikovému chování. § 29 zmíněného zákona mluví o předcházení vzniku sociálně patologických jevů, o zajištění podmínek pro zdravý vývoj vzdělávaného jedince s respektováním jejich fyziologických potřeb. Podle § 30 jmenovaného zákona je ředitelem školy vydáván školní řád, kde je mimo jiné uvedeno zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví vzdělávaných žáků, ochrana před sociálně patologickými jevy, diskriminací nebo násilným jednáním.⁸⁰

Prostřednictvím vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění vyhlášky č. 116/2011 Sb. je zajišťována prevence sociálně patologických jevů a realizace preventivních opatření. Poradenství je poskytováno žákům, zákonným zástupcům či školám.⁸¹

Každá škola má zpracován školský vzdělávací program, jehož součástí je minimální preventivní program, ve kterém je stanoveno, jakým způsobem je definováno rizikové chování, co do této oblasti patří, jakým způsobem bude prevence rizikového chování realizována. Pedagog, který působí jako metodik, má splňovat kvalifikační předpoklady podle Zákona č. 63/2004 Sb. o pedagogických pracovnících, tj. splňuje způsobilost k právním úkonům, je vysokoškolsky vzdělaný v akreditovaném oboru, bezúhonný, způsobilý vykonávat činnost

⁷⁹ Ministerstvo spravedlnosti. *Nový občanský zákoník*. [online], [cit.2015-05-10].

⁸⁰ Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. *Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)*. [online], [cit. 2015-03-27].

⁸¹ Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. *Vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních*. [online], [cit. 2015-02-28].

i po zdravotní stránce.⁸² Je třeba zmínit, že prevence rizikového chování se týká i dětí se sociálním znevýhodněním, dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Legislativní normy jsou uvedeny ve Vyhlášce č. 73/2005 Sb.⁸³

Dalším dokumentem je Vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů, která v § 2 přímo uvádí povinnost školských zařízení zřizovat pro zájmové vzdělávání formy činností vedoucí k prevenci rizikového chování dětí, žáků, studentů.⁸⁴

Rizikové chování je definováno Národní strategií primární prevence rizikového chování dětí a mládeže pro rok 2013 – 2018. Dokument vychází z poznatků a závěrů dlouhodobého jednání s krajskými školními koordinátory prevence, z dlouhodobých zkušeností preventivních programů z období od roku 1998 do roku 2012. Cílem tohoto dokumentu je zabezpečení podmínek k předcházení a minimalizaci rizikového chování. Dokument se zaměřuje na agresivní chování, kterým je šikana, kyberšikana, různé formy násilí, rasismus, na prevenci delikventního chování.

Je uváděn vandalismus, krádeže, sprejerství. Zabývá se záškoláctvím, závislostním chováním, rizikovými sportovními aktivitami, rizikovým chováním v dopravě, poruchami příjmu potravy, působením sekt a také sexuálním rizikovým chováním. Definuje cílové skupiny, se kterými pracuje. Uvádí skupiny dětí a mládeže od 3 do 26 let, ty dělí na děti předškolního věku (od 3 do 6 let), mladšího školního věku (od 6 do 12 let), staršího školního věku (od 12 do 15 let), mládež (od 15 do 18 let) a mladí dospělí (od 18 do 26 let). Zaměřuje se na specifické skupiny, tj. děti a mládež z rodin se závislostmi nebo takových rodin, kde je páchána trestná činnost. Dalšími neméně významnými cílovými skupinami jsou rodiče. Pracuje i s veřejností. Její informovanost může ovlivnit chování jedince. V neposlední řadě je cílovou skupinou pracovník v primární prevenci rizikových jevů. Zde je kladen důraz na jeho znalosti, kvalifikaci a kompetence. Na základě zmíněného dokumentu spolupracuje Ministerstvo školství a tělovýchovy s Ministerstvem zdravotnictví v oblasti prevence užívání návykových látek. Na spolupráci se podílí i Ministerstvo vnitra v oblasti kriminality. Na prevenci se podílí také Úřad

⁸² Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. *Aktuální znění zákona o pedagogických pracovnících k 1. září 2012*. [online], [cit. 2015-03-27].

⁸³ Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. *Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných*. [online], [cit. 2015-02-28].

⁸⁴ Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. *Vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání*. [online], [cit. 2015-02-28].

vlády České republiky zejména formou protidrogové politiky. Ministerstvo školství a tělovýchovy koordinuje činnost krajských metodiků prevence, metodiků prevence v Pedagogicko-psychologických poradnách. Prostřednictvím krajských metodiků prevence je organizována také činnost školních metodiků prevence. Ti zajišťují zejména realizaci preventivního programu školy, podílí se na prevenci záškoláctví, závislosti, násilí, vandalismu a jiných jevů rizikového chování. Vede pedagogické pracovníky v oblasti prevence tak, aby byly včas podchyceny projevy problémového chování. Spolupracuje s dalšími orgány samosprávy, které se rizikovým chováním zabývají.⁸⁵

⁸⁵ Srov. Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. *Národní strategie primární prevence dětí a mládeže na období 2013 - 2018*. [online], [cit. 2014-10-28].

5 Zájmová zařízení pro volný čas

Volný čas dětí a mládeže může být prožíván v různých volnočasových zařízeních. Záleží na výběru jedince, zda a kam bude docházet. Na rozdíl od školní docházky účast a docházka do zájmového zařízení není povinná. Z legislativního hlediska zájmová zařízení řeší Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, vyhláška č. 74/2005 Sb. o zájmovém vzdělávání, vyhláška č. 108/2005 Sb. o školských, výchovných a ubytovacích zařízeních a školských účelových zařízeních ve znění pozdějších předpisů.

Středisko volného času je zařízením pro aktivity ve volném čase. **Dům dětí a mládeže** nabízí širokou škálu zájmových kroužků. **Stanice zájmových činností** se věnuje jen jedné zájmové činnosti. Tato zařízení nabízí zájmovou činnost příležitostnou i pravidelnou. Volnočasové aktivity jsou organizovány formou táborové činnosti o prázdninách. Svým účastníkům se věnují i individuálně pro rozvoj talentovaných dětí a mládeže. Nedílnou součástí jsou spontánní aktivity s možností využití hřišť, knihoven, čítáren, místností s přístupem k počítačovému vybavení apod. Na tyto činnosti dohlíží pedagogický pracovník nepřímo. „Pedagog při těchto činnostech zajišťuje především bezpečnost tam, kde je to nutné, při některých aktivitách vystupuje jako rádce, konzultant nebo činnost motivuje.“⁸⁶

Školní družina a školní klub existují při základních školách. Družina je realizována pro žáky 1. stupně a klub pro žáky 2. stupně základní školy. Pro žáky víceletých gymnázií jsou zařízení poskytována jen do úrovně devátého ročníku základní školy.⁸⁷

Náplní školní družiny jsou pravidelné činnosti, denní pedagogická činnost, odpočinkové činnosti. Těmi mohou být klidové hry nebo zaměstnání, případně odpočinek na podložce, koberci, místě k tomu určeném. Součástí školní družiny může být i příprava na vyučování, vypracování domácích úkolů nebo didaktické hry k procvičování učiva. Školní klub pracuje podobně jako středisko volného času mládeže, může realizovat různé zájmové kroužky, aktivity i spontánní činnosti. Posláním tohoto zařízení není jen sociální služba s dozorem nad žáky.⁸⁸

⁸⁶ HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav a PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 2008, s. 143.

⁸⁷ Srov. tamtéž, s. 147.

⁸⁸ Srov. tamtéž, s. 148.

Domovy mládeže, internáty a školy v přírodě jsou zřizovány jako školská výchovná a ubytovací zařízení. Domovy mládeže zabezpečují studentům středních škol ubytování, stravování. V režimu domovů je zařazena doba studijního klidu, kdy se žáci mohou připravovat na výuku. V rámci činnosti má domov vést a motivovat k plnohodnotnému využívání volného času.⁸⁹

Dětské domovy, dětské domovy se školou jsou výchovná zařízení pro ústavní výchovu. Zajišťují ubytování, stravu, také sociální péči a hmotnou podporu dětem, které nemohou být vychovávány v rodině či nemohou být umístěny v jiné (náhradní rodinné) péči. Takovým zařízením je např. dětský domov či dětský domov se školou.⁹⁰

Nestátní neziskové organizace a nízkoprahová zařízení plní významnou úlohu v prožívání volného času. Nabídkou činností nestátních neziskových organizací je obohacována skladba dostupných zájmových kroužků. Mají své místo nejen ve městech, ale i na vesnici (Hasiči, Skaut, Sokol, jezdecké kroužky, kynologické kroužky). Mohou fungovat jako právnické osoby pod hlavičkou různých sdružení, případně dle nového občanského zákoníku⁹¹ platného od 1. 1. 2014 jako spolky.

Neziskové organizace fungují podobně jako jiné právnické osoby. Provoz zařízení je závislý na jeho financování, na materiálním nebo technickém vybavení, na lidských zdrojích. Lidé, kteří v organizaci působí na pozicích statutárních zástupců, dobrovolníků nebo externích pracovníků vytvářejí svou prací a prezentací činnosti značku organizace, tj. jakým způsobem ji vnímá veřejnost. Produktem neziskovek mohou být materiální výrobky, například knihy, upomínkové předměty, výrobky chráněných dílen nebo služby, do kterých se zahrnují volnočasové aktivity s cílem nabídnout dětem a mládeži kvalitní prožití volného času a tím preventivně působit v oblasti rizikového chování. I nezisková organizace by měla mít vedeno kvalitní public relations, měla by se snažit o zviditelnění své činnosti a dostat se do povědomí veřejnosti. Financování nestátní neziskové organizace se skládá nejen z různých dotačních zdrojů, ale i z příspěvků za poskytnuté služby. Ve větších neziskových organizacích financování

⁸⁹ Srov. HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav a PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 2008, s. 148.

⁹⁰ Srov. tamtéž, s. 148.

⁹¹ Ministerstvo spravedlnosti. *Nový občanský zákoník*. [online], [cit.2015-05-10].

zajišťuje fundraising, záměrná činnost spojená s oslovováním možných dárců, dalších zdrojů a tím získávání finančních i materiálních prostředků pro chod neziskového zařízení.⁹²

Nejpočetnější organizací v České republice je Sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska, které eviduje 47 801 dětí a mládeže ve věku do 18 let.⁹³ Cílem a posláním činností neziskových organizací je výchova sebe samých i druhých k zodpovědnému přístupu k životu. Náplní může být péče o kulturní a historické hodnoty, o přírodu, nápomoc při hledání řešení osobních i společenských problémů a zabránění konzumního způsobu života. Pořádáním společných akcí, radostí a prožitkem jsou vytvářeny kolektivy, které umožňují pocit sounáležitosti, uznání a důležitého pocitu seberealizace.⁹⁴

Nízkoprahová zařízení jsou určena zejména těm, kteří se ocitli v „[...]“ obtížné životní situaci, jakou se jeví narušené rodinné či vrstevnické vztahy, nízká sociální a životní úroveň, problémy ve škole či v zaměstnání, zdravotní handicap, jsou ohroženi sociálně patologickými jevy (kriminalita, zneužívání návykových látek, násilí, diskriminace, záškoláctví, nezaměstnanost) nebo mají vyhraněný životní styl neakceptovatelný většinou společností (ideologické skupiny, gangy).“⁹⁵

Nízkoprahová zařízení jsou určené pro děti a mládež ve věku 6 až 26 let. Zajišťují sociálně aktivizační činnosti, zprostředkovávají kontakt s okolním prostředím, poskytují podmínky pro přiměřené vzdělávání skupiny, která do nízkoprahového zařízení dochází. Cílem zařízení je nabídnout zlepšení kvality života a působit preventivně předcházením nebo snižováním rizik souvisejících s životní situací dětí a mládeže.⁹⁶

Do programů nízkoprahových zařízení jsou zařazovány sociální služby formou poradenství, nabídnutím pomoci při řešení situace uživatele. Činnost je zaměřena i na prevenci sociálně patologických jevů jako je užívání návykových látek, agresivita, formy šikany apod.⁹⁷

⁹² DVORÁKOVÁ, Petra. *Řízení neziskových organizací*. Přednáška 7.6. 2014.

⁹³ Srov. Dobrovolní hasiči.cz. *O nás*. [online], [cit. 2015-03-28].

⁹⁴ Srov. Hnutí Brontosaurus. *Stanovy hnutí Brontosaurus*. [online], [cit.2015-03-28].

⁹⁵ HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav a PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 2008, s. 151.

⁹⁶ Srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Zákon č.108/2006 Sb. o sociálních službách*. [online], [cit. 2015-05-10].

⁹⁷ Srov. HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav a PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 2008, s. 151.

EMPIRICKÁ ČÁST

6 Vymezení výzkumného cíle

Před vymezením výzkumného cíle jsme se zabývali teoretickou analýzou problému. Poznátky vycházely z odborné literatury. Z textů, které byly pro nás důležité, jsme zpracovali bibliografický záznam, jež slouží k identifikaci použité literatury, článku, knihy, zákona.⁹⁸

Na základě zpracovaných teoretických poznatků jsme se v empirické části zaměřili na souvislost mezi navštěvováním zájmových kroužků dětí a mládeže, trávením volného času s rodiči a působením těchto faktorů jako prevence vzniku rizikového chování. Zkoumali jsme tento vztah, abychom potvrdili nebo vyvrátili, že navštěvování zájmových kroužků a společné aktivity s rodiči vedou ke snížení výskytu rizikového chování.

Preventivní funkce volného času má od raného věku dítěte podporovat rozvoj osobnosti, utvářet vztahy k hodnotám, k vrstevníkům, rodičům i příbuzným, v neposlední řadě zdravý postoj k sobě samému.⁹⁹ Východiskem pro zpracování výzkumného cíle byl Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, vydaný Ministerstvem školství a tělovýchovy, který mluví také o primární prevenci rizikového chování a schopnosti jedince posoudit různost názorů, různých způsobů lidského chování chápáno v návaznosti na chování jedince.¹⁰⁰ Zajímalo nás, jak je to s výskytem rizikového chování dětí a mládeže ve skutečnosti, proto jsme realizovali tento výzkum. Z informací uvedených v první části práce jsme vycházeli při stanovování cíle výzkumu, zda volnočasové aktivity dětí a mládeže, zejména návštěvy zájmových kroužků, přispívají k prevenci rizikového chování. Dále jsme se zabývali využitím volného času, který společně tráví děti a mládež s rodiči a prarodiči a jeho vlivem na výskyt rizikového chování. Ve výzkumu jsme řešili, zda působí lokální prostředí na vznik rizikového chování dětí a mládeže.

Pro zpracování výzkumu jsme zvolili kvantitativní strategii. Data jsme získali metodou dotazníku, který jsme distribuovali respondentům cílové skupiny dětí a mládeže ve věku 10

⁹⁸ Srov. CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2007, s. 13 – 15.

⁹⁹ Viz. s. 17.

¹⁰⁰ Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. *Upravený rámcový program pro základní vzdělávání platný od 1.9. 2013*. [online], [cit. 2015-04-05].

až 15 let.¹⁰¹ tj, žákům základních škol nebo dětem navštěvujícím nízkoprahové zařízení v místě svého bydliště.

6.1 Stanovení hlavních a dílčích cílů výzkumu, věcných hypotéz

Hlavní cíl výzkumu:

Zjistit, zda lze pozorovat rozdíly v četnosti chování dětí a mládeže, které navštěvují zájmové kroužky, a dětí, které volný čas v zájmových kroužcích neprožívají.

Hlavní výzkumná otázka:

Můžeme pozorovat rozdíly v četnosti rizikového chování dětí, které navštěvují zájmové kroužky, a dětí, které volný čas v zájmových kroužcích neprožívají?

Dílčí cíle:

1. Zjistit, zda se liší četnost rizikového chování dětí navštěvujících zájmové kroužky a dětí nenavštěvujících zájmové kroužky.

2. Zjistit, zda se liší četnost rizikového chování dětí a mládeže, kterým se rodiče ve volném čase věnují, a dětí, které volný čas s rodiči netráví.

3. Zjistit, zda existuje rozdíl mezi četností rizikového chování dětí ve vesnickém a městském prostředí.

Průzkumné otázky:

Jaké zkušenosti s rizikovým chováním mají děti navštěvující zájmové kroužky?

Jaké zkušenosti s rizikovým chováním mají děti nenavštěvující zájmové kroužky?

Jaké zkušenosti mají děti, které navštěvují zájmové kroužky a nenavštěvují zájmové kroužky, se šikanou?

Jaké zkušenosti s rizikovým chováním kouření uvádí skupina dětí, která navštěvuje zájmové kroužky a nenavštěvuje zájmové kroužky?

Jakou zkušenost s drogou mají děti navštěvující a nenavštěvující zájmové kroužky?

Jakou zkušenost s alkoholem mají děti navštěvující a nenavštěvující zájmové kroužky?

Jakou zkušenost s kyberšikanou mají děti navštěvující a nenavštěvující kroužky?

Jakou zkušenost se záškoláctvím mají děti navštěvující a nenavštěvující zájmové kroužky?

¹⁰¹ Viz. s. 17.

Jakou zkušenost se šikanou uvedly děti, které mají volnočasové aktivity s rodiči, a děti, které nemají volnočasové aktivity s rodiči?

Jakou zkušenost s kouřením mají děti s volnočasovými aktivitami s rodiči a děti, které nemají volnočasové aktivity s rodiči?

Jakou zkušenost s drogami mají děti, které mají volnočasové aktivity s rodiči, a děti, které nemají volnočasové aktivity s rodiči?

Jakou zkušenost s alkoholem mají děti, které mají volnočasové aktivity s rodiči, a děti, které nemají volnočasové aktivity s rodiči?

Jakou zkušenost s kyberšikanou mají děti, které mají volnočasové aktivity s rodiči, a děti, které nemají volnočasové aktivity s rodiči?

Jakou mají zkušenost se záškoláctvím děti, které mají volnočasové aktivity s rodiči, a děti, které nemají volnočasové aktivity s rodiči?

Jakou zkušenost s rizikovým chováním mají děti z venkovského a městského prostředí?

V návaznosti na výzkumnou otázku a cíle jsme stanovili tyto věcné hypotézy:

Hypotézy:

1. Věcná hypotéza

Četnost rizikového chování dětí navštěvující zájmové kroužky a dětí nenavštěvující zájmové kroužky se liší.

2. Věcná hypotéza

Mezi četností rizikového chování dětí a mládeže, kterým se rodiče (případně prarodiče) věnují ve volném čase, a četností rizikového chování dětí a mládeže, kterým se rodiče nevěnují ve volném čase, existuje rozdíl.

3. Věcná hypotéza

Mezi četností rizikového chování dětí a mládeže, žijících na vesnici a ve městech, existuje rozdíl.

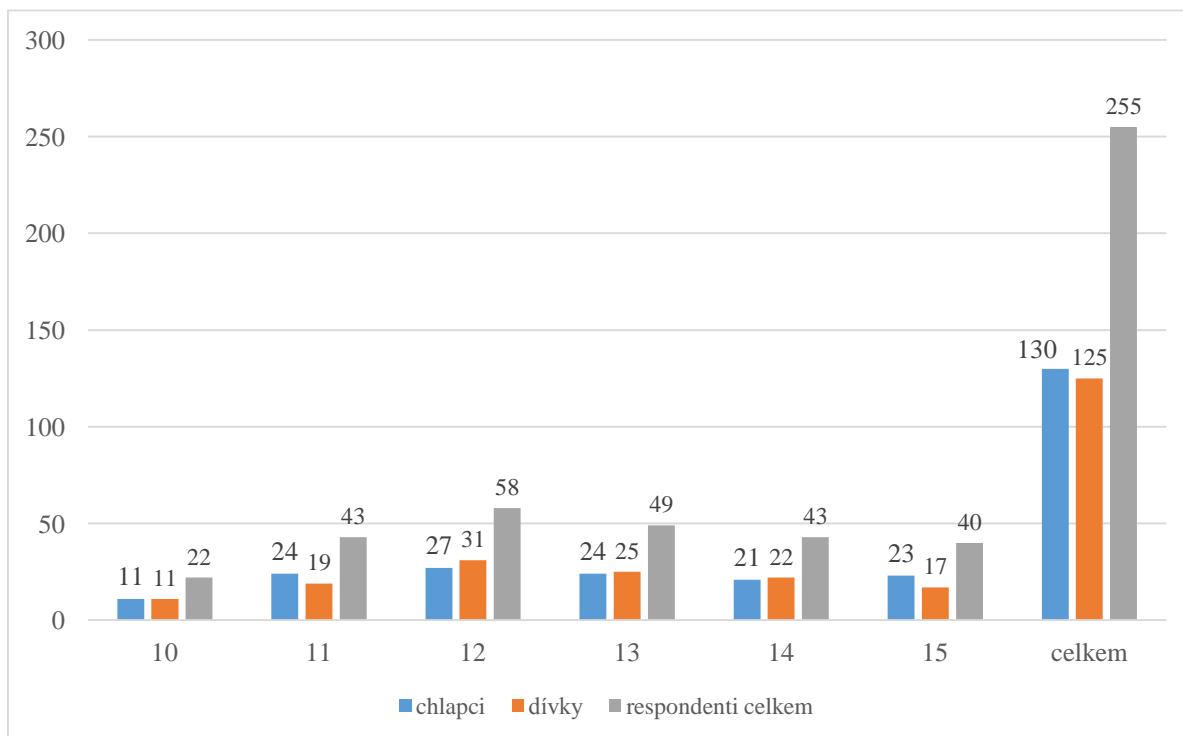
6.2 Popis cílové skupiny

Oslovená skupina dětí a mládeže ve věku 10 až 15 let je skupina ohrožená sociálně patologickými jevy. Jedná se o žáky pátých až devátých tříd základních škol nebo uživatele nízkoprahových zařízení ve stejném věku. Jsou to jedinci, kteří mimo domácí prostředí prožívají

svůj volný čas mezi vrstevníky, v partě, na veřejných prostranstvích, hřištích, v zájmových zařízeních a ve školách.¹⁰²

Dotazníkového šetření se zúčastnily děti v tomto složení:

Graf č. 1 Počet dotázaných podle věku

Zdroj: autorka práce

Graf popisuje počet zúčastněných respondentů, jejich rozvrstvení v cílové skupině. Z uvedených údajů sledujeme, že počet chlapců a dívek je ve všech věkových kategoriích srovnatelný, nejvíce respondentů odpovídalo ve věkové skupině 12 let, nejméně ve věku 10 let.

6.3 Popis metodiky práce

Pro metodiku práce jsme použili kvantitativní strategii. Zvolili jsme metodu dotazníku.

¹⁰² Viz. s. 24 – 25.

Dotazníkové šetření probíhalo v období od 2. února 2015 do 27. února 2015 mezi cílovou skupinou dětí a mládeže ve věku 10 až 15 let ze základních škol a nízkoprahových zařízení v Jihomoravském a Zlínském kraji.

Byl vytvořen dotazník v elektronické podobě a osloveno e-mailem 10 základních škol z Vyškova a okolí, z Blanska, z venkovského i městského prostředí. Školy byly vybrány metodou záměrného výběru. Byli osloveni respondenti bez ohledu na pohlaví, státní příslušnost či etnikum. Vyplnění dotazníku bylo dobrovolné a anonymní.

E-maily byly rozesílány na adresu ředitele nebo zástupce ředitele, případně školního metodika prevence (byl-li uveden v kontaktech školy). Další školy jsme oslovili osobním kontaktem. Byl vytvořen souhlas pro rodiče s vyplněním dotazníku nezletilými respondenty, pro případ, že by některé ze škol požadovaly jeho vyplnění.¹⁰³

Pro zajištění odpovídajících vzorků respondentů ve skupinách, které navštěvují zájmový kroužek a nenavštěvují zájmový kroužek, byly metodou záměrného výběru osloveny nízkoprahová zařízení¹⁰⁴ v Brně, Blansku a ve Zlíně.

Dotazník byl sestaven tak, aby respondent odpovídal na otázky, zda dochází do zájmového kroužku, zda tráví svůj volný čas s rodiči. Dále respondent uváděl, zda se setkal s vybraným rizikovým chováním.

Dotazník byl vyhodnocen na základě četností odpovědí na jednotlivé otázky. Byly vyřazeny chybně nebo neúplně vyhodnocené dotazníky. Pro analýzu dat jsme použili statistickou metodu chí-kvadrát¹⁰⁵.

6.4 Dotazníkové šetření

Dotazník, který jsme předložili cílové skupině, obsahoval oslovení respondentů, které odpovídalo jejich věkové skupině, dále představení autorky a vysvětlení k jakému účelu budou odpovědi zpracovány. Bylo zdůrazněno, že dotazník je anonymní. Termín návratnosti byl uveden v průvodním e-mailu či dohodnut osobně na základě rozhovoru s pedagožkami zařízení.

Otázky byly formulovány tak, aby jim respondenti rozuměli, při vypracování nebyla použita cizí slova.

¹⁰³ Příloha A Souhlas rodičů

¹⁰⁴ Viz s. 35.

¹⁰⁵ Srov. CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2007, s. 72.

Dotazník byl sestavován tak, aby zjišťoval fakta pro realizovaný výzkum o výskytu rizikového chování v návaznosti na volnočasové aktivity dětí a mládeže v zájmových zařízeních nebo společné volnočasové aktivity rodičů s dětmi. Kontaktními položkami respondenta seznamujeme s problematikou, na kterou je dotazován. Do dotazníku zařazujeme otázku filtrační¹⁰⁶, například zda-li se respondent setkal někdy se šikanou. Pokud dotázaný odpověděl ANO, pokračoval dalšími otázkami na místo, kde se s ní setkal. Pokud odpověděl NE, upřesňující otázky, kde se se šikanou setkal, vynechal a pokračoval dále. Pro lepší orientaci ve výsledcích výzkumného šetření byly použity uzavřené dichotomické položky s možnostmi ANO – NE, pouze u otázky na místo, kde se respondent setkal s šikanou byla nabídnuta i možnost odpovědi: jinde. V tomto případě byla použita polouzavřená položka dotazníkového šetření¹⁰⁷. Otázky byly pokládány tak, aby se dotazovaly na zjišťovanou položku. Pokládané otázky mají po zpracování odpovědět na hlavní výzkumnou otázku. Nejprve jsme se ptali, zda děti navštěvují zájmový kroužek. Dalšími položkami dotazníku jsme zjišťovali, zda děti mají volnočasové aktivity s rodiči. Zásadními položkami dotazníku byly otázky na setkání se s rizikovým chováním, které měly poskytnout relevantní informace k stanoveným hypotézám. Pro účely výzkumu a jeho přehlednost byla stanovena **skupina A**, která navštěvuje zájmové zařízení, **skupina B**, která nenavštěvuje zájmové zařízení, **skupina C**, která má volnočasové aktivity s rodiči a **skupina D**, která nemá volnočasové aktivity s rodiči.

6.5 Metodika ověřování hypotéz

Po shromáždění výzkumných dat vyplývajících z dotazníkového šetření následovala jejich kontrola a vyřazení těch dotazníků, které byly chybně nebo neúplně vyplněny. Celkem bylo určeno k dalšímu zpracování 255 dotazníků, na které odpověděli respondenti cílové skupiny ve věku 10 – 15 let. Provedli jsme třídění dat s vytvořením tabulek četností. Pro analýzu dat jsme použili statistickou metodu chí-kvadrát.

¹⁰⁶ Srov. CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2007, s. 164.

¹⁰⁷ Srov. tamtéž, s. 166.

Obrázek č. 1 Vzorec pro chí-kvadrát

$$X^2 = \sum \frac{(P - O)^2}{O}$$

Pro rozhodnutí o přijetí nebo nepřijetí nulové hypotézy jsme použili vzorec pro daný výpočet, ve kterém jsme porovnávali χ^2 s kritickou hodnotou pro zvolenou hladinu významnosti (0,05) a počet stupňů volnosti dle vzorce:

Obrázek č. 2 Výpočet počtu stupňů volnosti¹⁰⁸

$$f = (r-1)*(s-1)$$

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 78.

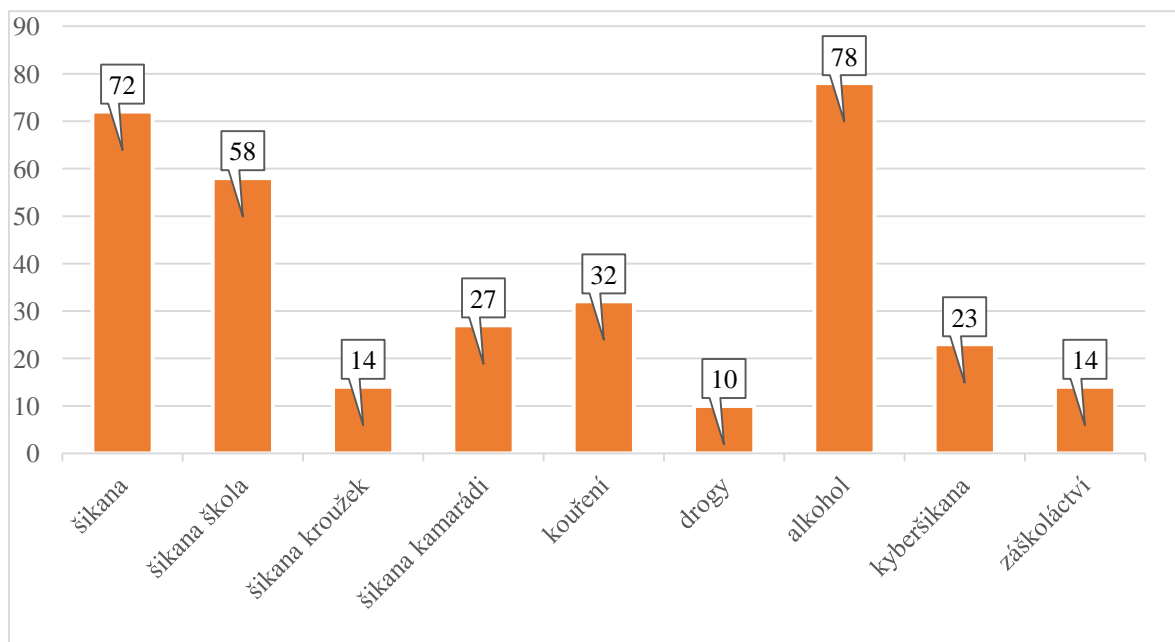
7 Analýza realizovaného výzkumu

Na základě získaných dat a jejich analýzy jsme se snažili odpovědět na hlavní výzkumný cíl.

7.1 Vyhodnocení dotazníkového šetření

Dotazníkové šetření jsme zaměřili na získání dat, které poskytnou přehled o vybraném rizikovém chování v oslovených školách a zařízeních, v lokálním i regionálním prostředí. Respondenti byli rozděleni do čtyř skupin.¹⁰⁹ Analýzu odpovědí respondentů souvisejících s první stanovenou hypotézou, zda jsou děti a mládež navštěvující zájmové kroužky méně ohroženy rizikovým chováním provádíme na základě uvedeného grafu. Zobrazuje počet fyzicky zaznamenaných odpovědí respondentů, kteří se setkali s vybraným rizikovým chováním.

Graf č. 2 Rizikové chování dětí navštěvujících zájmové zařízení (skupina A)

Zdroj: autorka práce

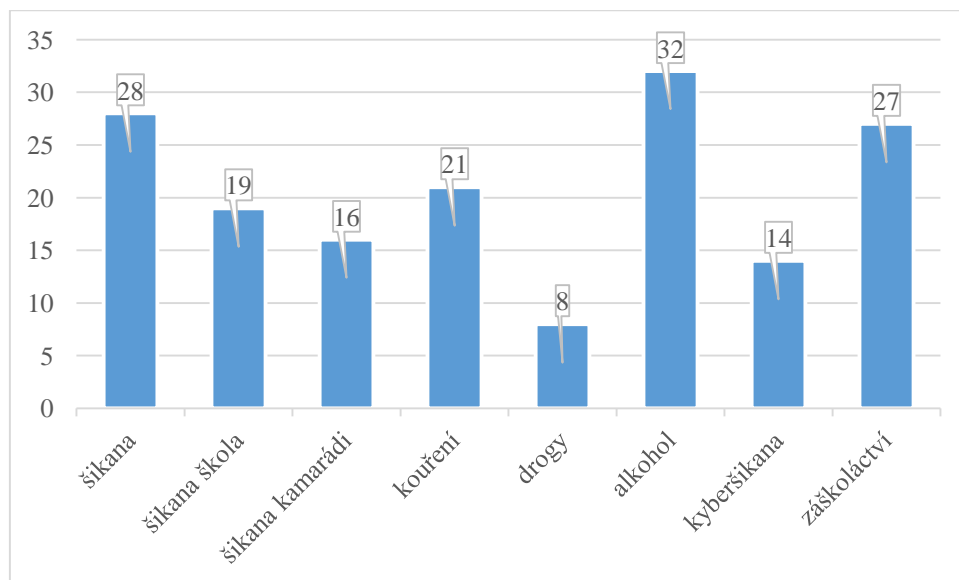
Graf č. 2 zobrazuje skutečné počty (nejedná se o procenta) odpovědí na první filtrační položku dotazníku. Ta zjišťovala, zda respondent navštěvuje zájmový kroužek. V případě,

¹⁰⁹ Viz. s. 43.

že uvedl kladnou odpověď, byl zařazen do skupiny A. Byly vyhodnoceny následné odpovědi na rizikové chování dětí a mládeže. Dotazovaná skupina se nejčastěji setkala s pitím alkoholu a šikanou. Šikana u skupiny A probíhá dle uvedených odpovědí nejčastěji ve škole a nejméně často v zájmovém zařízení.

Graf č. 3 uvádí data, která jsme výzkumem zjistili pro skupinu respondentů nenavštěvujících zájmová zařízení, tedy skupina B. Uvedení daných grafů slouží jako přesné zobrazení počtu jednotlivých odpovědí. Graf zobrazuje skutečné počty odpovědí.

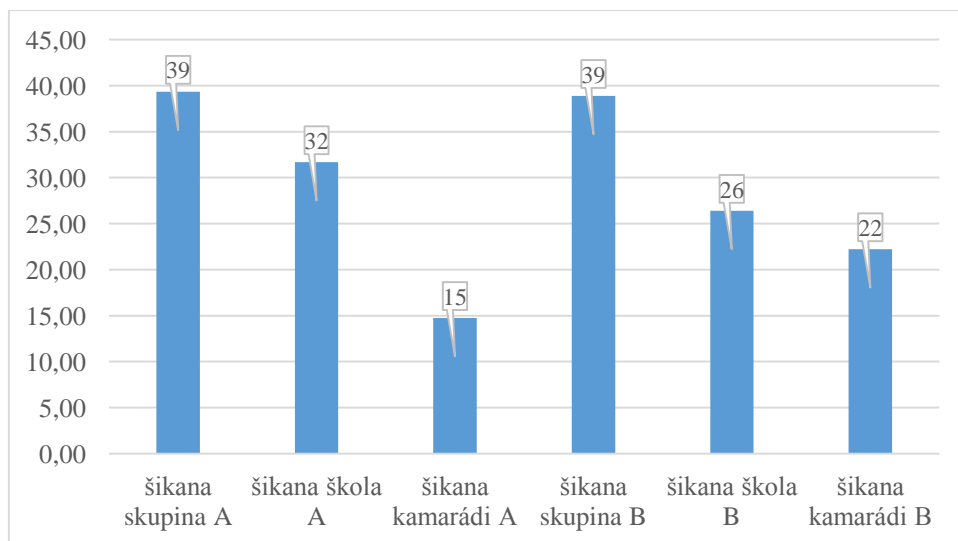
Graf č. 3 Rizikové chování dětí nenavštěvujících zájmové zařízení (skupina B)

Zdroj: autorka práce

Ve skupině B se nejčastěji vyskytuje rizikové chování pití alkoholu, šikana a záškoláctví. Na základě zobrazených dat jsme níže uvedli graf č. 4, který zobrazuje procentuální srovnání výsledků výzkumu pro položku šikana skupiny dětí a mládeže, která navštěvuje (skupina A) a nenavštěvuje (skupina B) zájmový kroužek.

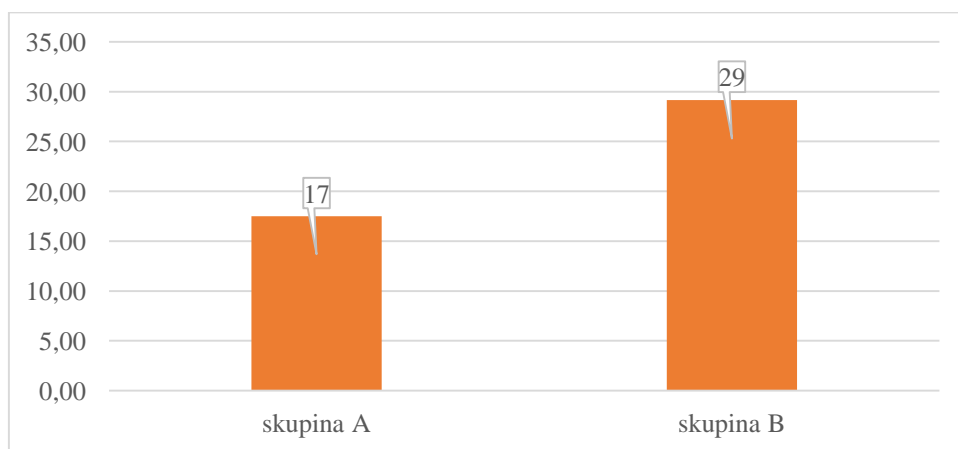
Graf č. 4 Procentuální srovnání setkání se se šikanou ve skupinách A a B

Zdroj: autorka práce

Z procentuálního srovnání vyplývá, že se šikanou se setkala podobné procento respondentů skupiny A (děti, které navštěvují zájmové kroužky) i B (děti, které nenavštěvují zájmové kroužky). Se šikanou ve škole se setkala přibližně o 5 % více dotázaných ze skupiny A než ze skupiny B, zatímco se šikanou mezi kamarády se setkala přibližně o 8 % více respondentů skupiny B než skupiny A.

Graf č. 5 Zkušenost s kouřením skupin A a B v procentech

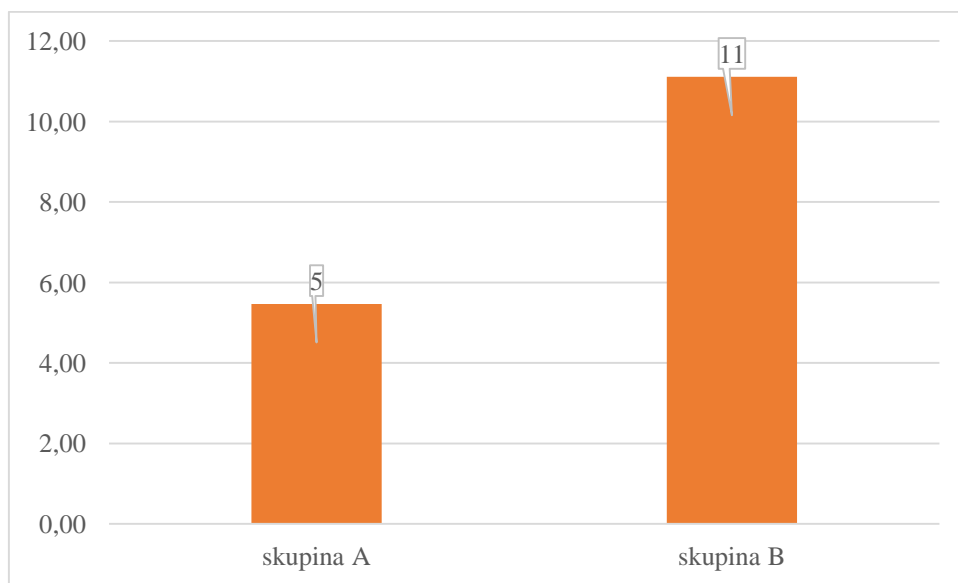

Zdroj: autorka práce

Z celkového počtu 183 respondentů skupiny A odpovědělo 32 dotázaných na tuto otázku kladně, tedy 17,49 % respondentů skupiny A. Z celkového počtu 72 dotázaných skupiny

B odpovědělo 21 dětí kladně, tedy 29,17 %. Skupina A v dotaze na kouření při procentickém srovnání vykazuje výsledek téměř o 12 % lepší než skupina B. Z výsledku vyplývá, že děti, které chodí do zájmového kroužku (skupina A) mají o 12 % menší zkušenost s kouřením než děti, které do kroužku nechodí (skupina B).

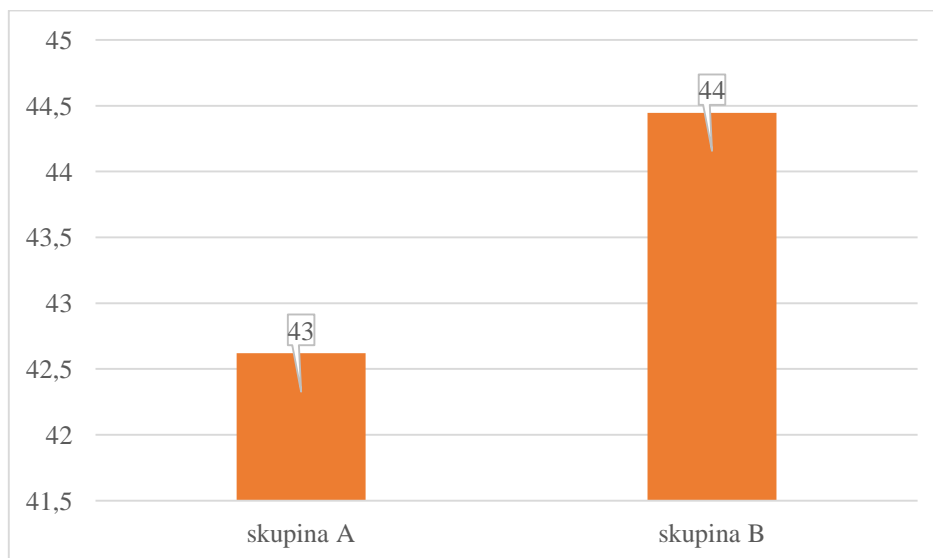
Graf č. 6 Zkušenost s drogou skupin A a B v procentech

Zdroj: autorka práce

Při dotazování na požití drog vykazuje skupina A výsledek o přibližně 5,5 % lepší než skupina B. Ve skupině A odpovědělo ze 183 osob 10 dětí, že se setkaly s drogou, což je 5,46 %. Ve skupině B to bylo ze 72 dětí 8 respondentů, což je 11,11 %.

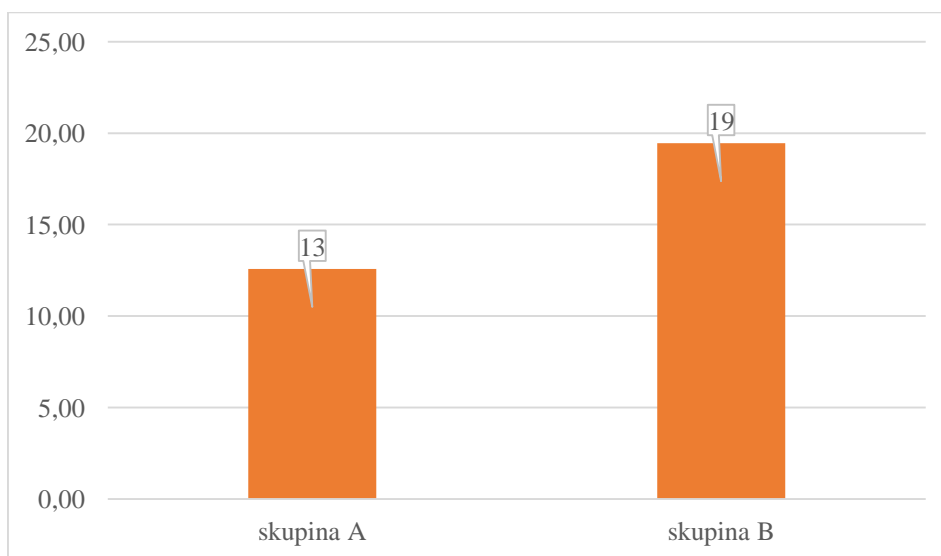
Graf č. 7 Zkušenost s alkoholem skupin A a B v procentech

Zdroj: autorka práce

Výsledky výzkumu při dotazování se respondentů na položku alkohol jsou přibližně 2 % lepší pro skupinu A. Ve skupině A odpovědělo kladně 78 respondentů, ve skupině B 32 respondentů.

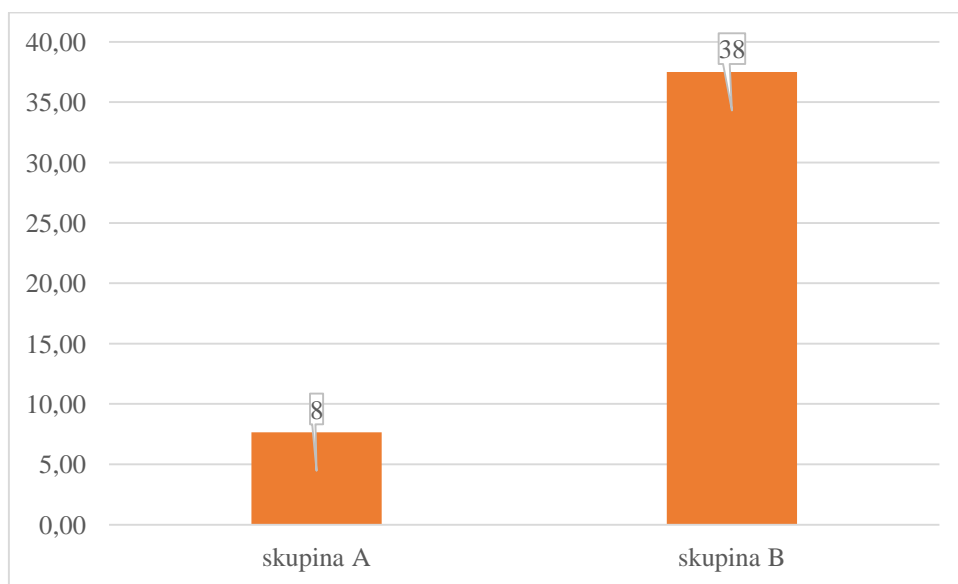
Graf č. 8 Zkušenost s kyberšikanou skupin A a B v procentech

Zdroj: autorka práce

Skupina A vykazuje o 7 % lepší výsledek při dotazu na položku kyberšikana oproti srovnání se skupinou B. Ve skupině A odpovědělo kladně 23 dětí, ve skupině B 14 dětí.

Graf č. 9 Zkušenost se záškoláctvím skupin A a B v procentech

Zdroj: autorka práce

Při vyhodnocení grafu zobrazující dotaz na položku záškoláctví vykazuje skupina A v procentuálním srovnání o 30 % lepší výsledek než skupina B. Ve skupině A odpovědělo kladně 14 dětí, ve skupině B 27 dětí. Pro větší přehlednost byla vypracována tabulka, kde byly seřazeny hodnoty grafů:

Tabulka č.1 Projevy rizikového chování v procentech u dětí ve věku 10–15 let, skupina A a B

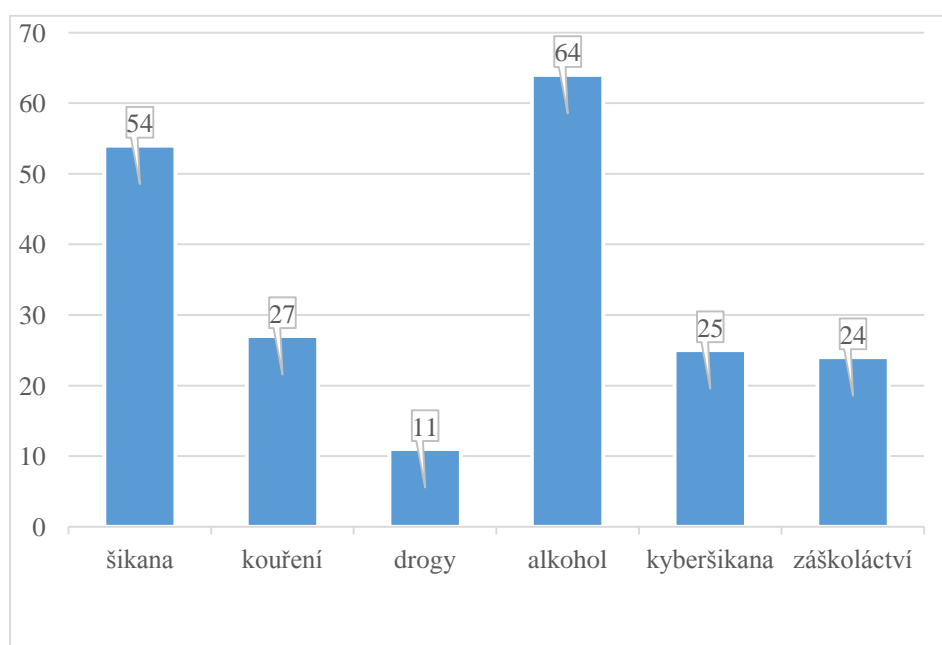
Sledovaný jev	šikana	kouření	drogy	alkohol	kyberšikana	záškoláctví
Výsledky skupiny A	39,34	17,48	5,46	42,62	12,56	7,65
Výsledky skupiny B	38,88	29,16	11,11	44,44	19,44	37,5
Výsledek	-0,46	11,68	5,65	1,82	6,88	29,85

Zdroj: autorka práce

Z tabulky č. 1 vyplývá, že skupina A navštěvující kroužek vykazuje ve všech otázkách nižší hodnoty výskytu rizikového chování s výjimkou otázky na šikanu. Červeně je zobrazena hodnota, ve které u skupiny navštěvující zájmový kroužek (A), byly zaznamenány procentuálně horší výsledky sledovaného jevu oproti skupině respondentů, která nenavštěvuje zájmový kroužek (B).

Analýza odpovědí respondentů souvisejících s druhou hypotézou se zabývá otázkou, zda v rodinách, kde se rodiče (případně prarodiče) věnují dětem ve volném čase či společných volnočasových aktivitách, jsou děti méně ohroženy rizikovým chováním. Níže je zobrazen graf, který ukazuje počty odpovědí respondentů dle toho, zda mají společné aktivity s rodiči či prarodiči a jejich odpovědi na setkání se s vybraným rizikovým chováním. Ze všech 255 respondentů odpovědělo 156 dotázaných, že má společné aktivity s rodiči, a 99 dotázaných, že nemá společné aktivity.

Graf č. 10 Počty kladných skutečných odpovědí na dotazy na vybrané rizikové chování skupiny C¹¹⁰

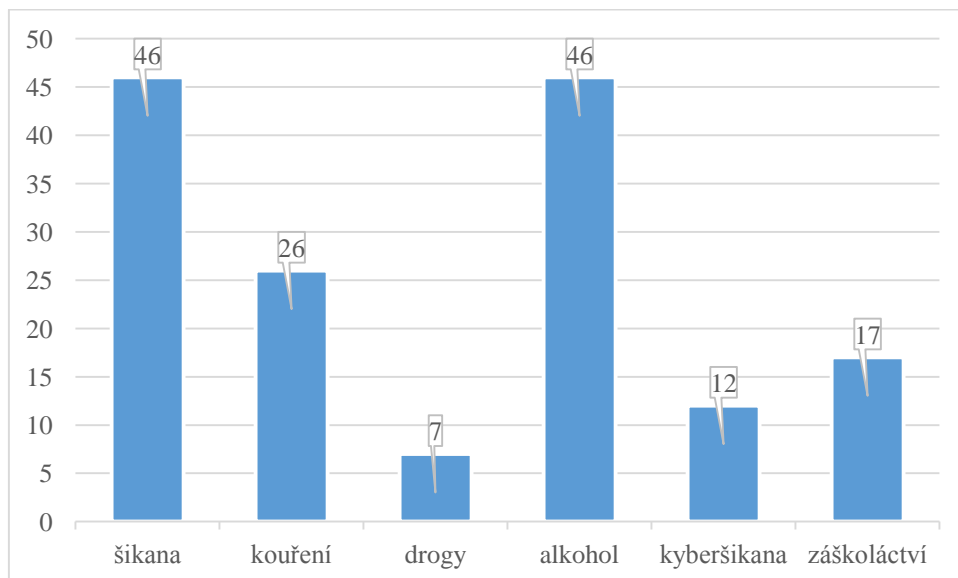
Zdroj: autorka práce

Graf č. 10 zobrazuje celkový počet odpovědí na jednotlivé otázky týkajících se setkání se s vybranými jevy rizikového chování. Z celkového počtu 255 dětí odpovědělo 156, že mají společné volnočasové aktivity s rodiči. Jejich odpovědi na setkání s rizikovými faktory chování jsou zobrazeny ve výše uvedeném grafu.

V následujícím grafu č. 11 jsou zobrazeny odpovědi 99 respondentů, kteří nemají společné aktivity s rodiči, na setkání s rizikovými faktory chování.

¹¹⁰ Viz. s. 43.

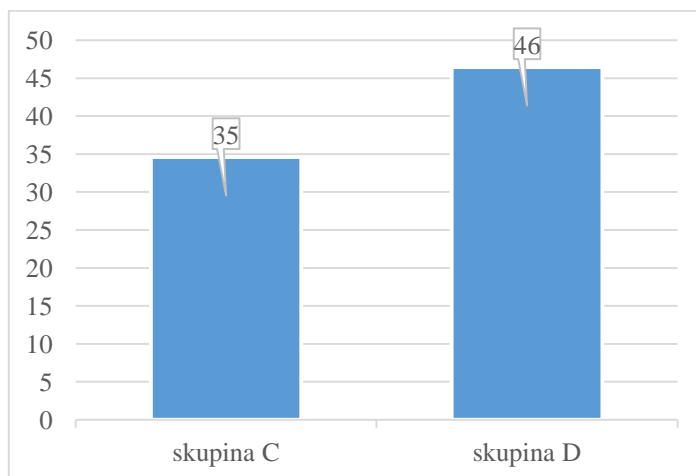
Graf č. 11 Počty kladných odpovědí dotázaných na setkání se s faktory rizikového chování skupiny D¹¹¹

Zdroj: autorka práce

Znázorněné odpovědi respondentů níže uvedeme pro lepší přehled srovnané v procentech.

Graf č. 12 Zkušenost respondentů skupin C a D s šikanou v procentech

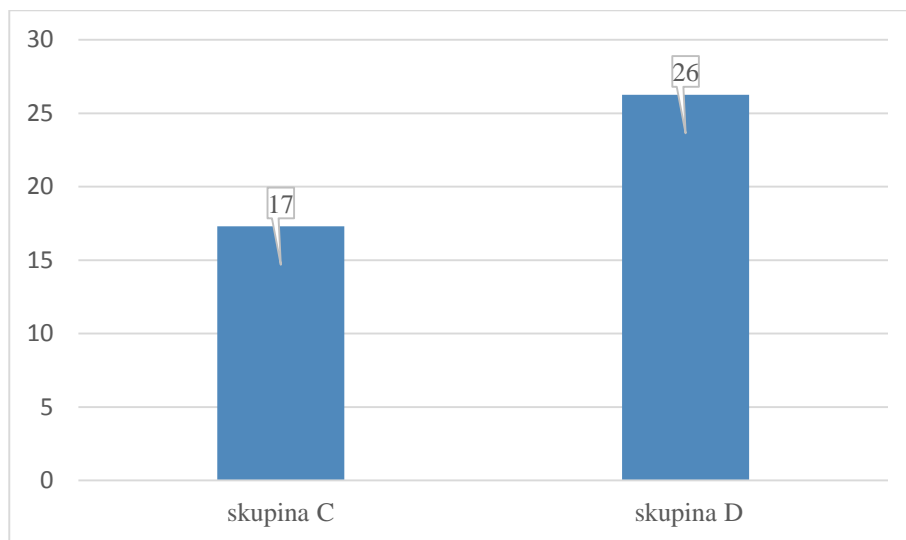

Zdroj: autorka práce

¹¹¹ Viz. s. 43.

Graf č. 12 znázorňuje srovnání odpovědí dětí a mládeže skupiny C a D. Vliv rodiny považujeme za nejdůležitější pro prevenci vzniku rizikového chování. Děti a mládež, které mají společné aktivity s rodiči, mají o téměř 12 % lepší výsledek v dotazované položce šikana. Ve skupině C odpovědělo z 156 dětí kladně 54 respondentů. Ve skupině D z 99 dětí odpovědělo 46, že se setkalo se šikanou.

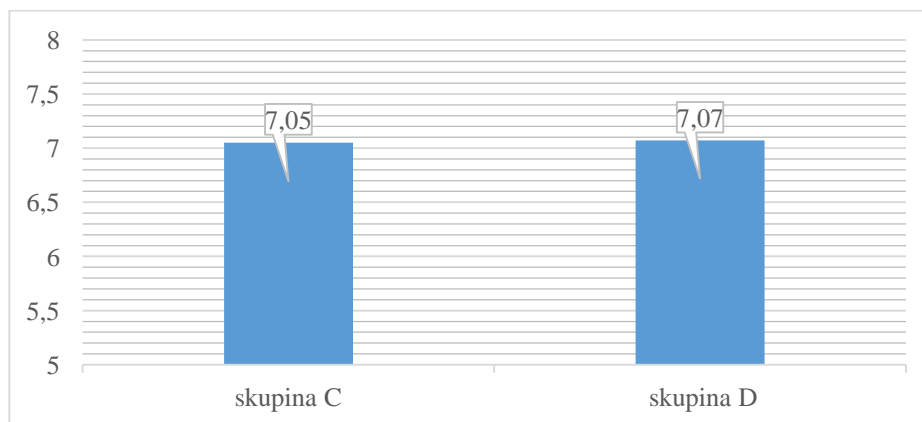
Graf č. 13 Zkušenost respondentů skupin C a D s kouřením v procentech

Zdroj: autorka práce

Graf č. 13 srovnává skupinu C a D v dotazované položce, zda respondent kouří nebo někdy kouřit zkusil. Skupina C vykazuje o 9 % lepší výsledky ve výskytu rizikového chování.

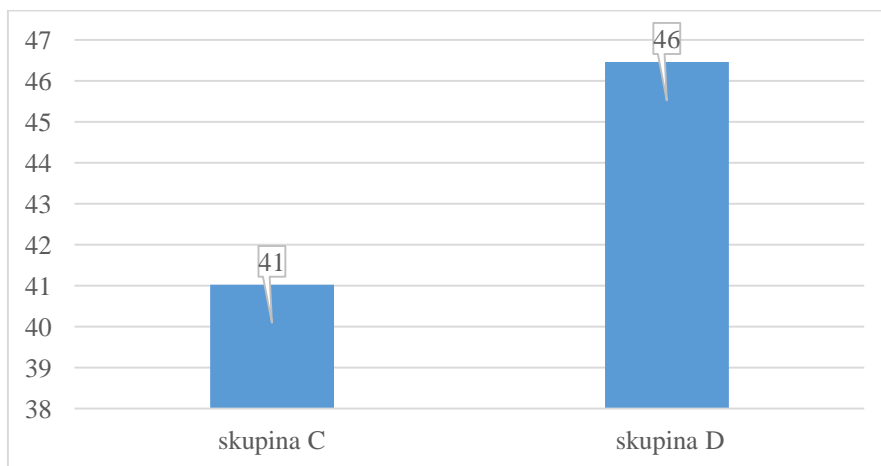
Graf č. 14 Zkušenost respondentů skupin C a D s drogami v procentech

Zdroj: autorka práce

Graf č. 14 vyhodnocuje procentuální výsledek skupiny C a D v odpovědích na dotaz, zda někdy zkusil kouřit drogy. Výsledek pro obě skupiny je vyrovnaný, skupina s volnočasovými aktivitami s rodiči má téměř stejný výsledek jako skupina bez volnočasových aktivit.

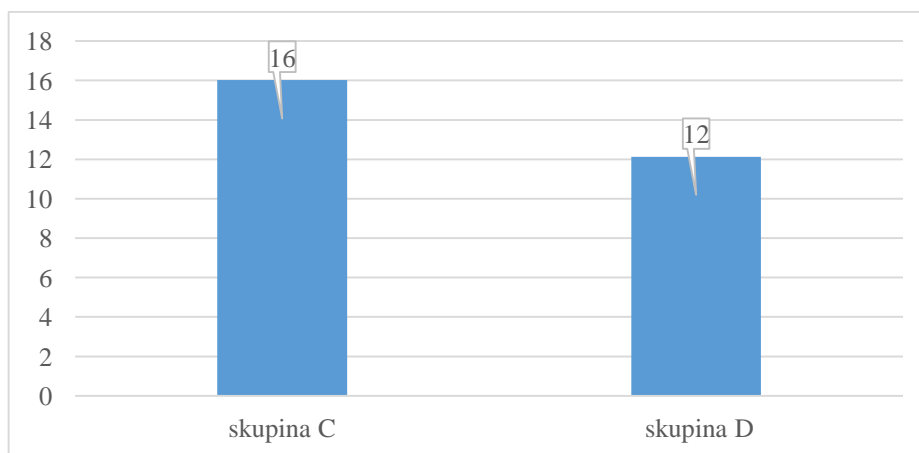
Graf č. 15 Zkušenost respondentů skupin C a D s alkoholem v procentech

Zdroj: autorka práce

Položka dotazníku na alkohol znázorňuje procentuální výsledek pro srovnávané skupiny. Alkohol má vysoké procento u obou skupin, přesto skupina C (skupina s volnočasovými aktivitami s rodiči) vykazuje přibližně o 5 % lepší hodnoty než skupina D (skupina bez volnočasových aktivit). Ve skupině C odpovědělo 64 dětí, že se setkalo s alkoholem, ve skupině D jich bylo 46.

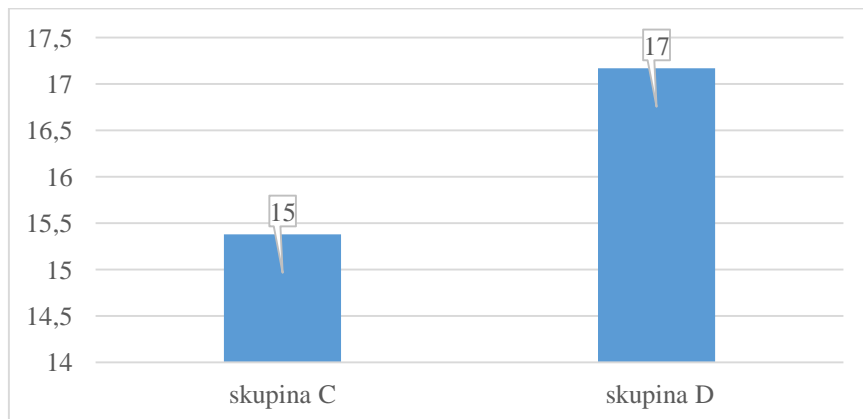
Graf č. 16 Zkušenost respondentů skupin C a D s kyberšikanou v procentech

Zdroj: autorka práce

Skupina C dosahuje o 4 % horší výsledek než skupina D. Ve skupině C odpovědělo kladně 25 dětí, ve skupině D 12 dětí.

Graf č. 17 Zkušenost respondentů skupin C a D se záškoláctvím v procentech

Zdroj: autorka práce

Dotazovaná položka záškoláctví u skupiny C a D ukazuje na menší vykazovanou hodnotu skupiny C, a to o necelé dvě procenta.

Procentické srovnání odpovědí ukazuje, že ve všech otázkách s výjimkou setkání se s kyberšikanou, je vliv společných zájmů s rodiči nezanedbatelný. Skupina mající nějakou společnou aktivitu s rodiči vykazuje nižší procento rizikového chování při odpovědi na otázky, zda se setkali s vybraným rizikovým chováním.

Tabulka č. 2 Projevy rizikového chování v procentech u dětí ve věku 10–15 let, skupina C a D

Sledovaný jev	šikana	kouření	drogy	alkohol	kyberšikana	záškoláctví
Výsledky skupiny C	34,61	17,3	7,05	41,02	16,02	15,38
Výsledky skupiny D	46,46	26,26	7,07	46,46	12,12	17,17
Výsledek	11,85	8,96	0,02	5,44	-3,9	1,79

Zdroj: autorka práce

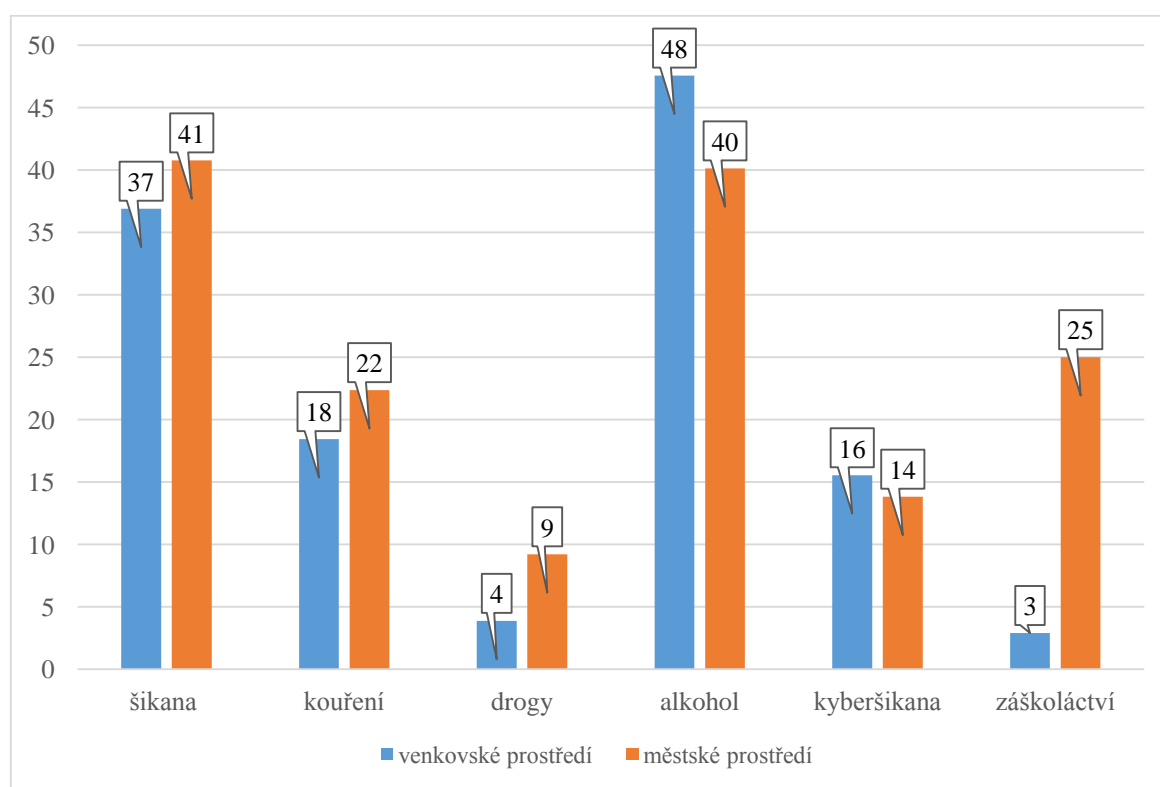
Červeně je zobrazena hodnota skupiny C, která má společné aktivity s rodiči a nebyly zaznamenány lepší výsledky sledovaného jevu oproti skupině respondentů, která nemá společné aktivity s rodiči. Tabulka č. 2 zobrazuje, že skupina C mající společné aktivity vykazuje nižší

hodnoty výskytu rizikového chování než skupina D, která společné aktivity s rodiči nemá, s výjimkou otázky na kyberšikanu.

7.2 Analýza venkovského a městského prostředí

Do výzkumu byli zařazeni respondenti navštěvující zařízení na vesnici a ve městech. Na základě toho byla zpracována fakta o vlivu lokálního (městského či venkovského) prostředí¹¹² na rizikové chování dětí a mládeže.

Graf č. 18 Srovnání vlivu venkovského a městského prostředí na rizikové chování dětí a mládeže v procentech

Zdroj: autorka práce

Z těchto údajů je zřejmé, že zařízení situované do venkovského prostředí v malé obci, dosahuje procentuálně lepších (v porovnání nižších) výsledků při vyhodnocení otázek týkajících se setkání se s šikanou, kouřením a drogami a záškoláctvím oproti ostatním zařízením, která pracují v podmínkách městského prostředí.

¹¹² Viz. s. 20.

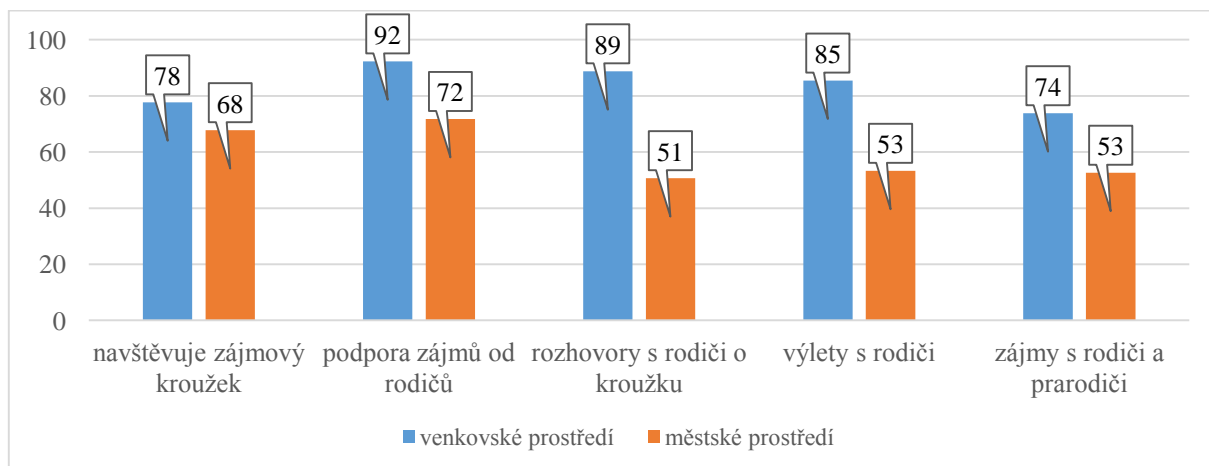
Tabulka č. 3 Srovnání rizikového chování v zařízeních venkovského a městského prostředí v procentech

Sledovaný jev	šikana	kouření	drogy	alkohol	kyberšikana	záškoláctví
Venkovské prostředí	36,89	18,44	3,88	47,57	15,53	2,91
Městské prostředí	40,78	22,36	9,21	40,13	13,81	25,00
Rozdíl	3,89	3,92	5,33	-7,44	-1,72	22,09

Zdroj: autorka práce

Červeně je zobrazena hodnota, ve které dosahuje skupina sledovaná ve venkovském prostředí procenticky nižší hodnoty sledovaného jevu oproti skupině respondentů městského prostředí. Tabulka je přehledem výsledků zařízení ve venkovském prostředí a městském prostředí.

Graf č. 19 Přehled volnočasových aktivit dětí žijících ve venkovském a městském prostředí v procentech

Zdroj: autorka práce

Graf č. 19 zobrazuje výsledky procentuálního srovnání aktivit dětí a rodičů ve venkovském prostředí a městském prostředí. Z grafu je patrné, že děti vesnického prostředí více navštěvují zájmový kroužek, mají větší podporu zájmů rodičů, více s rodiči mluví o činnostech v kroužku, více jezdí s rodiči na výlety a mají ve volném čase společné zájmy s rodiči a prarodiči.

8 Verifikace hypotéz

V empirické části byl proveden sběr kvantitativních dat. Dotazníkové šetření probíhalo v období od 2. února 2015 do 27. února 2015. Dotazníkové šetření se uskutečnilo ve školách a zařízeních vesnického a městského prostředí, formou osobně předaných tištěných dotazníků či dotazníků vyplněných on-line.

Snažili jsme se zjistit odpověď na první dílčí cíl, zda se liší četnost rizikového chování dětí navštěvujících zájmové kroužky a dětí nenavštěvujících zájmové kroužky.

Byly stanoveny následující hypotézy:

1. Věcná hypotéza: Četnost rizikového chování dětí navštěvujících zájmové kroužky a dětí nenavštěvujících zájmové kroužky se liší.

H₀: Četnost rizikového chování dětí navštěvujících zájmové kroužky a dětí, které nenavštěvujících zájmové kroužky se statisticky neliší.

H_A: Četnost rizikového chování dětí navštěvujících zájmové kroužky a dětí, které nenavštěvujících zájmové kroužky se statisticky liší.

K výpočtu jsme použili následující vzorec¹¹³:

$$X^2 = \sum \frac{(P - O)^2}{O}$$

Kontingenční tabulka pro ověřování hypotézy č. 1

		šikana	kouření	drogy	alkohol	kyberšikana	záškoláctví	Σ
navštěvuje zájmové zařízení	X ²	1,059	0,095	0,190	0,867	0,015	5,640	229
	četnost	72	32	10	78	23	14	
	očekávaná četnost	63,78	33,80	11,48	70,16	23,60	26,15	
nenavštěvuje zájmové zařízení	X ²	1,860	0,170	0,341	1,539	0,027	9,960	130
	četnost	28	21,00	8	32	14	27	
	očekávaná četnost	36,21	19,19	6,51	39,83	13,39	14,84	
	Σ	100	53	18	110	37	41	359

$$f = 5; \text{ hladina významnosti } 0,05 \%; X_{0,05}^2(5) = 11,070^{114}$$

¹¹³ Viz. s. 44.

¹¹⁴ Viz. s. 44.

$$X^2 = 21,763$$
$$21,763 > 11,070$$

Metodou zvolenou k analýze dat byl test nezávislosti chí kvadrát pro kontingenční tabulku¹¹⁵. Na základě výsledku jsme přijali či odmítli dané hypotézy.

Podle uvedených výpočtů byla hodnota testového kritéria vyšší než hodnota pro daný stupeň volnosti $X_{0,05}^2(5) = 11,070$, což nás vede k tomu, že jsme odmítli nulovou hypotézu H_0 a přijali hypotézu H_A : Četnost rizikového chování dětí navštěvujících zájmové kroužky a dětí, které nenavštěvují zájmové kroužky se statisticky liší.

V rámci tohoto cíle jsme chtěli zjistit, zda se liší četnost chování dětí navštěvujících zájmové kroužky a nenavštěvujících zájmové kroužky. Ověřením hypotéz jsme zjistili, že četnost rizikového chování dětí a mládeže navštěvujících a nenavštěvujících kroužky se statisticky liší.

Výsledek odpovídá charakteristice významu volnočasových aktivit dětí a mládeže, které mohou být faktorem prevence rizikového chování dětí a mládeže. Lze říci, že vhodně prožitý volný čas v zájmovém kroužku může být vhodnou motivací k utváření vztahů k hodnotám, ke svým vrstevníkům, rodinným příslušníkům, lidem v okolí a buduje zdravý postoj k sobě samému.

Snažili jsme se odpovědět na druhý dílčí cíl, tj. zjistit, zda se liší četnost rizikového chování dětí a mládeže, kterým se rodiče ve volném čase věnují, a dětí, které volný čas s rodiči netráví.

2. Věcná hypotéza: Mezi četností rizikového chování dětí a mládeže, kterým se rodiče (případně prarodiče) věnují ve volném čase, a četností rizikového chování dětí a mládeže, kterým se rodiče nevěnují ve volném čase, existuje rozdíl.

H_0 : Četnost rizikového chování dětí, které tráví volný čas s rodiči a dětí, které netráví volný čas s rodiči, se statisticky neliší.

H_A : Četnost rizikového chování dětí, které tráví volný čas s rodiči, a dětí, které netráví volný čas s rodiči, se statisticky liší.

¹¹⁵ Srov. CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2007, s. 73.

Pro přijetí nebo odmítnutí nulové hypotézy jsme použili výpočet dle výše uvedeného vzorce¹¹⁶:

Kontingenční tabulka pro výpočet hypotézy č. 2

		šikana	kouření	drogy	alkohol	kyberšikana	záškoláctví	Σ
zájmy s rodiči	X ²	0,168	0,351	0,051	0,022	0,712	0,014	205
	četnost	54	27	11	64	25	24	
	očekávaná četnost	57,10	30,26	10,27	62,80	21,12	23,41	
bez zájmů s rodiči	X ²	0,225	0,470	0,067	0,029	0,943	0,019	154
	četnost	46	26,00	7	46	12	17	
	očekávaná četnost	42,89	22,73	7,72	47,18	15,87	17,58	
	Σ	100	53	18	110	37	41	359

$f = 5$; hladina významnosti 0,05 %; $X_{0,05}^2(5) = 11,07$

$$X^2 = \sum \frac{(P - O)^2}{O}$$

$$X^2 = 3,071$$

$$3,071 < 11,070$$

Metodou testu nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku jsme odmítli nebo přijali výše uvedené hypotézy. Na základě výpočtů testového kritéria $X^2 = 3,071$ pro daný stupeň volnosti $X_{0,05}^2(5) = 11,07$ jsme nemohli odmítnout nulovou hypotézu, protože vypočtená hodnota X^2 byla nižší než tabulková hodnota hladiny významnosti. Přijímáme nulovou hypotézu, **tj. četnost rizikového chování dětí, které tráví volný čas s rodiči a dětí, které netráví volný čas s rodiči, se statisticky neliší.**

V rámci druhého cíle jsme zjišťovali, zda existuje rozdíl mezi četností rizikového chování dětí a mládeže, kterým se rodiče (případně prarodiče) věnují ve volném čase, a četností rizikového chování dětí a mládeže, kterým se rodiče ve volném čase nevěnují. Na základě výpočtu hypotéz jsme zjistili, že četnost rizikového chování dětí, které tráví volný čas s rodiči, a dětí, které netráví volný čas s rodiči, se statisticky neliší.

Výsledek vypovídá o stavu vlivu rodiny dnešní doby. Rodiče jsou často zaneprázdnění pracovními povinnostmi a nemají dostatek času pro společné aktivity s dětmi. Mimo vliv rodičů chování dětí ovlivňuje vrstevnická skupina, parta.

¹¹⁶ Viz. s. 44.

Dále bylo naší snahou odpovědět na **třetí dílčí cíl**, tj. zjistit, zda existuje rozdíl mezi četností rizikového chování dětí ve vesnickém a městském prostředí.

3. Věcná hypotéza: Mezi četností rizikového chování dětí, žijících na vesnici a ve městech, existuje rozdíl.

H₀: Mezi četností rizikového chování dětí žijících na vesnici a ve městech neexistuje statisticky významný rozdíl.

H_A: Mezi četností rizikového chování dětí žijících na vesnici a ve městech existuje statisticky významný rozdíl.

Pro potvrzení nebo odmítnutí nulové hypotézy, byla použita stejná metoda jako při obou předchozích hypotézách:

Kontingenční tabulka pro výpočet hypotézy č. 3

		šikana	kouření	drogy	alkohol	kyberšikana	záškoláctví	Σ
venkovské prostředí	X ²	0,119	3,866	0,936	2,274	0,552	9,340	129
	četnost	38	19	4	49	16	3	
	očekávaná četnost	35,93	29,72	6,46	39,52	13,29	14,73	
městské prostředí	X ²	0,066	0,001	0,529	1,276	0,307	5,248	230
	četnost	62	34,00	14	61	21	38	
	očekávaná četnost	64,06	33,95	11,53	70,47	23,70	26,26	
Σ		100	53	18	110	37	41	359

$f = 5$; hladina významnosti 0,05 %; $X_{0,05}^2(5) = 11,070$

$$X^2 = \sum \frac{(P - O)^2}{O}$$

$$X^2 = 24,453$$

$$24,453 > 11,070$$

Podle uvedených výpočtů byla hodnota testového kritéria vyšší než hodnota pro daný stupeň volnosti $X_{0,05}^2(5) = 11,070$, což nás vedlo k tomu, že jsme odmítli nulovou hypotézu H₀ a přijali hypotézu H_A, **tj. mezi četností rizikového chování dětí žijících na vesnici a ve městech existuje statisticky významný rozdíl.**

V rámci třetího dílčího cíle jsme se snažili zjistit, zda existuje rozdíl v rizikovém chování dětí žijících na vesnici a ve městech. Výpočtem hypotéz jsme dospěli ke zjištění, že mezi četností rizikového chování dětí žijících na vesnici a ve městech existuje statisticky významný rozdíl. Naše zjištění odpovídá poznatkům uvedeným v teoretické části literatury, kde podle

Krause děti na vesnici mají méně výchovných problémů, také mají lepší vztah ke škole. Je prokázán větší výskyt sociálně patologických jevů ve městech a průmyslových lokalitách¹¹⁷.

¹¹⁷ Viz s. 20.

9 Závěr empirického šetření a diskuse

V práci jsme se zabývali vybraným rizikovým chováním u skupiny dětí 10 až 15 let. Jednalo se o šikanu, šikanu ve škole, zájmovém kroužku, v partě nebo mezi kamarády. Sledovali jsme četnost kouření, kouření drog, pití alkoholu, kyberšikanu a záškoláctví.

Celkový počet respondentů jsme rozdělili do čtyř skupin, podle skutečných odpovědí. **Skupina A** zahrnuje děti a mládež, kteří uvedli, že navštěvují zájmový kroužek. Do **skupiny B** byly zařazeny děti, které nenavštěvují zájmový kroužek. **Skupina C** sdružuje děti a mládež, které mají společné volnočasové aktivity s rodiči, a **skupina D**, seskupuje děti, které nemají společné volnočasové aktivity s rodiči.

V prováděném výzkumu se práce opírala o zpracované teoretické poznatky z oblasti rizikového chování dětí a mládeže a volnočasových aktivit. Vyhodnocovali jsme data, z kterých jsme vycházeli při stanovení hypotéz týkajících se vztahu volnočasových aktivit dětí a mládeže navštěvujících zájmový kroužek a volnočasových aktivit realizovaných dětmi společně s rodiči na vznik rizikového chování dětí a mládeže.

V rámci analýzy byl proveden grafický a procentuální rozbor získaných dat. Pro přehlednost byly vytvořeny tabulky. Byl stanoven hlavní cíl výzkumu, hlavní výzkumná otázka. Byly zpracovány, na základě hypotéz verifikovány, dílčí cíle.

Dílčí cíle:

1. dílčí cíl: Zjistit, zda se liší četnost rizikového chování dětí navštěvujících zájmové kroužky a dětí nenavštěvujících zájmové kroužky.

K prvnímu dílčímu cíli:

Výpočtem jsme ověřovali hypotézy a byli jsme nuceni odmítnout nulovou hypotézu a přijmout alternativní, která říká, že četnost rizikového chování dětí navštěvujících zájmové kroužky a dětí, které nenavštěvují zájmové kroužky, se statisticky liší.

2. dílčí cíl: Zjistit, zda se liší četnost rizikového chování dětí a mládeže, kterým se rodiče ve volném čase věnují, a dětí, které volný čas s rodiči netráví.

K druhému dílčímu cíli:

Po odmítnutí nulové hypotézy jsme konstatovali, že četnost rizikového chování dětí, které tráví volný čas s rodiči, a dětí, které netráví volný čas s rodiči, se statisticky neliší.

3. dílčí cíl: Zjistit, zda existuje rozdíl mezi rizikovým chováním dětí ve vesnickém a městském prostředí.

K třetímu dílčímu cíli:

Výpočtem jsme byli nuceni odmítnout nulovou hypotézu a přijali jsme alternativní, která potvrzuje, že existuje statisticky významný rozdíl mezi četností rizikového chování na vesnici a ve městech.

Hlavní výzkumná otázka:

Můžeme pozorovat rozdíly v četnosti rizikového chování dětí, které navštěvují zájmové kroužky a dětí, které volný čas v zájmových kroužcích neprožívají?

Stručně lze na hlavní výzkumnou otázku odpovědět, že můžeme pozorovat rozdíly v četnosti rizikového chování dětí, které navštěvují zájmové kroužky a dětí, které nenavštěvují zájmové kroužky.

Hlavní cíl výzkumu:

Zjistit, zda lze pozorovat rozdíly v četnosti chování dětí a mládeže, které navštěvují zájmové kroužky a dětí, které volný čas v zájmových kroužcích neprožívají.

Konstatovali jsme, že lze pozorovat rozdíly v četnosti chování dětí a mládeže, které navštěvují zájmové kroužky, a dětí, které volný čas v zájmových kroužcích neprožívají.

K průzkumným otázkám¹¹⁸:

Zajímala nás odpověď na otázku: Jaké zkušenosti s rizikovým chováním mají děti navštěvující zájmové kroužky (A)? Děti uvedly, že se nejčastěji setkaly s pitím alkoholu a šikanou. K rizikovému chování pití alkoholu můžeme uvést, že v dotazníku nebylo rozlišeno, zda děti alkohol pouze ochutnaly, nebo se jednalo o pravidelnou konzumaci nějakého alkoholického nápoje. Rizikové chování šikana se u skupiny A vyskytuje více ve škole, méně mezi kamarády nebo v zájmovém kroužku.

¹¹⁸ Pro přehlednější odpovědi jsme v průzkumných otázkách označili skupiny A,B,C,D viz. s. 42.

Zajímala nás odpověď na otázku: Jaké zkušenosti s rizikovým chováním mají děti nenavštěvující zájmové kroužky (B)? Děti uvedly, že nejvíce se setkávají s pitím alkoholu, šikanou a záškoláctvím. Příčina těchto rizikových chování může souviset s nevhodně prožívaným volným časem, nudou nebo s horším vztahem k hodnotám.

Zajímala nás také odpověď na otázku: Jaké zkušenosti mají děti, které navštěvují zájmové kroužky (A) a nenavštěvují zájmové kroužky (B), se šikanou? Na základě grafického zobrazení jsme zjišťovali, jaká je četnost rizikového chování dětí navštěvujících zájmové kroužky (A) a nenavštěvujících zájmové kroužky (B). Ze srovnání vyplývá skutečnost, že skupina A je vystavena více šikaně než skupina B. Z podrobnějšího rozboru vyplývá, že skupina navštěvující kroužky uvádí vyšší šikanu ve škole a nižší mezi kamarády. Z toho usuzujeme, že rizikové chování šikana se neděje primárně mezi dětmi navštěvující zájmový kroužek, ale u obou skupin spíše ve školním prostředí.

Zajímala nás odpověď na otázku: Jaké zkušenosti s rizikovým chováním kouření uvádí skupina dětí, která navštěvuje zájmové kroužky (A) a nenavštěvuje zájmové kroužky (B)? Nižší četnost rizikového chování kouření byla zaznamenána u skupiny A. Můžeme konstatovat, že na chování může mít vliv smysluplné využití volného času dětí a mládeže.

Ptali jsme se na otázku: Jakou zkušenost s drogou mají děti navštěvující (A) a nenavštěvující zájmové kroužky (B)? Děti, které sdělily, že navštěvují zájmové kroužky, uvedly nižší četnost výskytu zkušenosti s drogou. Domníváme se, že vhodně využitě volnočasové aktivity měly preventivní vliv na chování dětí.

Zajímala nás odpověď na otázku: Jakou zkušenost s alkoholem mají děti navštěvující (A) a nenavštěvující (B) zájmové kroužky? Děti skupiny A uvedly nižší četnost zkušenosti s alkoholem, ale rozdíl oproti dotazované skupině B není velký. Tento stav může ovlivňovat nejen vhodně či nevhodně prožívaný volný čas, ale také vliv rodiny a vzor vrstevníků, případně vliv party.

Zajímala nás odpověď na otázku: Jakou zkušenost s kyberšikanou mají děti navštěvující a nenavštěvující kroužky? Skupina dětí navštěvující zájmové kroužky uvedla nižší četnost setkání s kyberšikanou oproti skupině dětí nenavštěvující kroužky.

Zajímala nás odpověď na otázku: Jakou zkušenost se záškoláctvím mají děti navštěvující (A) a nenavštěvující (B) zájmový kroužek? Děti skupiny A uvedly výrazně nižší četnost výskytu rizikového chování záškoláctví oproti skupině B. Záškoláctví souvisí se vztahem ke školním povinnostem. Domníváme se, že toto rizikové chování může kladně ovlivnit nejen rodinné prostředí dítěte, ale také vhodně prožívaný volný čas.

Dále jsme se zabývali otázkou: Jakou zkušenost s šikanou uvedly děti, které mají volnočasové aktivity s rodiči (C), a děti, které nemají volnočasové aktivity s rodiči (D)? Děti skupiny C uvedly nižší četnost výskytu rizikového chování než děti skupiny D. Domníváme se, že volný čas společně prožitý s rodiči, tedy vliv a vzor rodiny, může působit jako prevence rizikového chování.

Zajímala nás odpověď na otázku: Jakou zkušenost s kouřením mají děti s volnočasovými aktivitami s rodiči (C) a děti, které nemají volnočasové aktivity s rodiči (D)? Děti s volnočasovými aktivitami s rodiči uvedly nižší četnost rizikového chování kouření než děti, které volnočasové aktivity s rodiči neuvedly. Opět se domníváme, že vliv na rizikové chování může mít sociální zázemí, rodina, její vliv a vzor.

Ptali jsme se na otázku: Jakou zkušenost s drogami mají děti, které mají volnočasové aktivity s rodiči (C), a děti, které nemají volnočasové aktivity s rodiči (D)? Děti skupiny C a D uvádí v dotazu na zkušenost s drogami téměř stejnou četnost rizikového chování. Domníváme se, že příčinou může být vliv vrstevníků a party, snaha se vyrovnat ostatním a mít stejný zážitek.

Zajímala nás odpověď na otázku: Jakou zkušenost s alkoholem mají děti, které mají volnočasové aktivity s rodiči (C), a děti, které nemají volnočasové aktivity s rodiči (D)? Skupina C uvedla nižší četnost výskytu rizikového chování zkušenost s alkoholem než skupina D. Domníváme se, že vliv na četnost tohoto typu rizikového chování může mít vzor v rodině, zdravý postoj k hodnotám.

Zajímala nás odpověď: Jakou zkušenost s kyberšikanou mají děti, které mají volnočasové aktivity s rodiči (C), a děti, které nemají volnočasové aktivity s rodiči (D)? Děti skupiny C uvedly vyšší četnost rizikového chování než děti skupiny D. V teoretické části práce zmiňujeme uskutečněný výzkum Univerzitou Palackého, který uvádí téměř 51 % oslovených dětí, které se setkaly

s kyberšikanou.¹¹⁹ Příčinou může být snadný přístup k internetu, snadná anonymní agresivita útočníka, možnost útočit přes mobilní telefon. Kyberšikana může souviset se šikanou a na jejím vzniku se může podílet vrstevnická skupina, školní prostředí, ale i sociální podmínky v rodině.

Zajímala nás odpověď na otázku: Jakou mají zkušenost se záškoláctvím děti, které mají volnočasové aktivity s rodiči (C), a děti, které nemají volnočasové aktivity s rodiči (D)? Děti skupiny C uvedly nižší četnost rizikového chování záškoláctví. Výsledek koresponduje s průzkumnou otázkou, kde jsme zjišťovali, jakou zkušenost se záškoláctvím mají děti navštěvující a nenavštěvující zájmový kroužek? Můžeme konstatovat, že vhodně prožitý volný čas, také vliv rodiny a zdravě rozvíjené hodnoty, mohou mít preventivní vliv na rizikové chování záškoláctví.

Ptali jsme se na otázku: Jakou zkušenost s rizikovým chováním mají děti z venkovského a městského prostředí? Děti z **venkovského prostředí** více navštěvují zájmové kroužky než děti z **městského prostředí**, mají větší podporu zájmu rodičů, více si povídají o zájmových kroužcích, mají více společných aktivit s rodiči i prarodiči. Tuto skutečnost popisujeme v teoretické části práce.¹²⁰ Ve venkovském prostředí jsou děti více zapojeny do společných aktivit s rodiči, čímž je naplňována prevence rizikového chování dětí a mládeže, což znázorňuje graf č.19.¹²¹

¹¹⁹ Viz. s. 28.

¹²⁰ Viz. s. 23.

¹²¹ Viz. s. 57.

ZÁVĚR

Bakalářská práce byla zpracována na téma volnočasových aktivit, které mohou působit jako faktor prevence dospívajících dětí a mládeže. Uspořádání práce bylo zvoleno do části **teoretické a empirické**.

První kapitola teoretické části obsahovala charakteristiku problematiky rizikového chování, popis vybraných druhů šikana, kyberšikana, záškoláctví a drogová závislost a v kostce objasňovala související pojmy. **Druhá kapitola** se věnovala podrobněji volnému času, jeho významnému přínosu pro správný vývoj osobnosti, přijímání hodnot, pokud je naplňován smysluplným a druhým prospěšným konáním. **Třetí kapitola** rozpracovávala vliv prostředí na vývoj jedince. Zmiňovala prostředí dle typologie, přirozené prostředí rodiny, vliv vrstevníků, spolužáků, party a vliv školního prostředí. Popisovala pozici pedagoga, vliv médií a legislativu, která je k dané problematice ve společnosti aktuální. **Čtvrtá kapitola** přinesla přehled a krátký popis zájmových zařízení, kde může být prožíván volný čas dětí a mládeže.

Vymezením výzkumného cíle, **pátou kapitolou**, začínala **empirická část**. V podkapitole stanovovala hlavní a dílčí cíle a věcné hypotézy. Kladli jsme si za cíl zjistit, zda lze pozorovat rozdíly v četnosti chování dětí a mládeže, které navštěvují zájmové kroužky, a dětí, které volný čas v zájmových kroužcích neprožívají, dále zda se liší četnost rizikového chování dětí navštěvujících zájmové kroužky a dětí nenavštěvujících zájmové kroužky, také zda se liší četnost rizikového chování dětí a mládeže, kterým se rodiče ve volném čase věnují, a dětí, které volný čas s rodiči netráví, a zda existuje rozdíl mezi rizikovým chováním dětí ve vesnickém a městském prostředí. Toto jsme se ověřili v empirické části. Na základě vytvořeného dotazníku jsme vyhodnotili sesbíraná data. Vypracovali jsme hlavní cíl výzkumu, hlavní výzkumnou otázku a průzkumné otázky, grafickou i slovní analýzu kvantitativních dat, hypotézy jsme ověřili výpočtem. Další podkapitoly se věnovaly popisu cílové skupiny, metodiky práce a dotazníkového šetření. **Šestá kapitola** představila analýzu realizovaného výzkumu. V podkapitolách vyhodnotila dotazníkové šetření, analyzovala venkovské a městské prostředí, verifikovala hypotézy.

V práci se tímto způsobem podařilo naplnit stanovené cíle:

- Zjistili jsme, že četnost rizikového chování dětí navštěvujících zájmové kroužky a dětí, které nenavštěvujících zájmové kroužky, se statisticky liší.

- Zjistili jsme, že četnost rizikového chování dětí, které tráví volný čas s rodiči a dětí, které netráví volný čas s rodiči, se statisticky neliší.

- Zjistili jsme, že existuje statisticky významný rozdíl mezi četností rizikového chování dětí žijících na vesnici a ve městech.

- Zjistili jsme, že lze pozorovat rozdíly v četnosti chování dětí a mládeže, které navštěvují zájmové kroužky a dětí, které volný čas v zájmových kroužcích neprožívají, což bylo hlavním cílem naší práce.

Z výsledků výzkumu a také odpovědí na průzkumné otázky i grafického zobrazení vyplynulo, že volnočasové aktivity dětí a mládeže v zájmových kroužcích i společně trávený volný čas s rodiči mají význam jako faktor prevence rizikového chování dětí a mládeže. Vzhledem k informacím uvedeným v teoretické části a výsledkům analyzovaným v empirické části, by tato práce mohla být prospěšná pro poskytnutí poznatků v oblasti rizikového chování dětí a mládeže dalším studentům, rodičům dětí, pedagogům na základních školách, pedagogům v poradenských zařízeních, vedoucím volnočasových aktivit, a také metodikům, kteří se zabývají oblastí primární prevence.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Knižní zdroje

- BELZ, Horst a SIEGRIST, Marco. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení: východiska, metody, cvičení a hry*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. 375 s. ISBN 80-7178-479-6.
- BREGUET, Teri. *Frequently asked questions about cyberbullying*. Vyd. 1. New York: Rosen Pub, 2007. 64 s. ISBN: 978-1404209633.
- ČERNÁ, Alena et al. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2013. 150 s. Psyché. ISBN 978-80-210-6374-7.
- DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. 189 s. Monografie. ISBN 978-80-244-2642-6.
- DVOŘÁKOVÁ, Petra. *Řízení neziskových organizací*. Přednáška. 7.6. 2014.
- ELLIOT, Michele. *Bullying: A Practical Guide to Coping for Schools*. Vyd.3. Trans-Atlantic Pubns, 2002. 348s. ISBN: 978-0273659235.
- FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. 218 s. Psyché. ISBN 978-80-247-2781-3.
- GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010. 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.
- HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav a PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. 239 s. ISBN 978-80-7367-473-1.
- HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. 173 s. ISBN 80-7178-927-5.
- CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vyd.1. Praha: Grada, 2007. 265 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1369-4.
- KLAPILOVÁ, Světlá. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1996. 63 s. ISBN 80-7067-669-8.
- KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

- KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. 215 s. ISBN 978-80-262-0643-9.
- KREJČOVÁ, Lenka. *Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. 226 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-3474-3.
- JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Masová média*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. 413 s. ISBN 978-80-7367-466-3
- NAVRÁTIL, Stanislav a MATTIOLI, Jan. *Problémové chování dětí a mládeže: jak mu předcházet, jak ho eliminovat*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. 120 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-3672-3.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008. 271 s. ISBN 978-80-7367-368-0.
- MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. 152 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2310-5.
- OPASCHOWSKI, Horst.W. *Pädagogik der freien Lebenszeit*. 3. Auflage. Opladen: Leske und Budrich, 1996. 304 s. ISBN 9783322851499
- PÁVKOVÁ, Jiřina et al. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3. aktualizované. Praha: Portál, 2008. 221 s. ISBN 978-80-7367-423-6.
- PETRUSEK, M. *Základy sociologie*. Praha: Akademie veřejné správy o.p.s., 2009. 189 s. ISBN 978-80-87207-02-4.
- PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 3., rozšířené a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2001. 322 s. ISBN 978-80-7367-416-8.
- SPOUSTA, Vladimír. *Teoretické základy výchovy ve volném čase: (Úv. do stud. ped. volného času)*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994. 183 s. ISBN 80-210-1007-X.
- SVOBODA, Jan. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014. 164 s. ISBN 978-80-262-0603-3.
- Úmluva o právech dítěte*. Ostrava: Aries, [1993]. 67 s. Světové dokumenty; 9.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 444 s. ISBN 80-7178-214-9.
- VLASTNÍK, Jiří. *Televizní násilí a zákon: vliv televizního násilí na kriminalitu dětí a mládeže a jeho zákonná úprava*. V Olomouci: Votobia, 2005. 248 s. ISBN 80-7220-245-6.

Internetové zdroje

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. *Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)*. [online],

[cit. 2015-03-27]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/novy-skolsky-zakon-1>

Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Vývojová psychologie pro sociální práci*. [online],

[cit. 2015-03-27]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/14812/VP_nahled.pdf

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)* [online], [cit. 2014-10-28].

Dostupné z: <http://aplikace.msmt.cz/Predpisy1/sb190-04.pdf>

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. *Vyhláška č.72/2005 Sb.,o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních*. [online],

[cit. 2015-02-28]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlasaka-c-72-2005-sb-1>

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. *Národní strategie primární prevence na období 2013 - 2018*. [online], [cit. 2014-10-28]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/28077>

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. *Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných*. [online], [cit. 2015-02-28].

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlasaka-c-73-2005-sb-1>

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy [online], [cit. 2015-02-28].

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlasaka-c-74-2005-sb-1>

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. *Aktuální znění zákona o pedagogických pracovnících k 1. září 2012*. [online], [cit. 2015-03-27].

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/aktualni-zneni-zakona-o-pedagogickych-pracovnicich-k-1-zari>

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy [online], [cit. 2015-04-05].

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>

Ministerstvo spravedlnosti. *Nový občanský zákoník*. [online], [cit.2015-05-10].

Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz>

Hnutí Brontosaurus. *Stanovy hnutí Brontosaurus*. [online], [cit.2015-03-28].

Dostupné z: http://www.brontosaurus.cz/images/dokumenty/stanovy/STANOVY_2015.pdf.

Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Zákon č.108/2006 Sb. o sociálních službách*. [online],

[cit. 2015-05-10]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13640/108_2006_2015.pdf

Dobrovolní hasiči.cz. *O nás*. [online], [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.dh.cz>

E-bezpečí.cz. *Výzkum rizikového chování v prostředí internetu 2014*. [online],

[cit. 2015-05-10]. Dostupné z: [http://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/cat_view/27-](http://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/cat_view/27-vyzkumne-zpravy)

[vyzkumne-zpravy](http://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/cat_view/27-vyzkumne-zpravy)

Seznamsebezpecne.cz. *Desatero bezpečného internetu*. [online], [cit. 2015-05-10].

Dostupné z: <http://www.seznamsebezpecne.cz/desatero>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1	Vzorec pro chí - kvadrát.....	44
Obrázek č. 2	Výpočet počtu stupňů volnosti.....	44

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1	Počet dotázaných podle věku.....	41
Graf č. 2	Rizikové chování dětí navštěvujících zájmové zařízení (skupina A).....	45
Graf č. 3	Rizikové chování dětí nenavštěvujících zájmové zařízení (skupina B).....	46
Graf č. 4	Procentické srovnání setkání se se šikanou ve skupinách A a B	47
Graf č. 5	Zkušenost s kouřením skupin A a B v procentech.....	47
Graf č. 6	Zkušenost s drogou skupin A a B v procentech.....	48
Graf č. 7	Zkušenost s alkoholem skupin A a B v procentech.....	49
Graf č. 8	Zkušenost s kyberšikanou skupin A a B v procentech.....	49
Graf č. 9	Zkušenost se záškoláctvím skupin A a B v procentech.....	50
Graf č. 10	Počty kladných skutečných odpovědí na dotazy na vybrané rizikové chování skupiny C.....	51
Graf č. 11	Počty kladných odpovědí dotázaných na setkání se s faktory rizikového chování skupiny D.....	52
Graf č. 12	Zkušenost respondentů skupin C a D s šikanou v procentech.....	52
Graf č. 13	Zkušenost respondentů skupin C a D s kouřením v procentech.....	53
Graf č. 14	Zkušenost respondentů skupin C a D s drogami v procentech.....	53
Graf č. 15	Zkušenost respondentů skupin C a D s alkoholem v procentech.....	54
Graf č. 16	Zkušenost respondentů skupin C a D s kyberšikanou v procentech.....	54
Graf č. 17	Zkušenost respondentů skupin C a D se záškoláctvím v procentech.....	55
Graf č. 18	Srovnání vlivu venkovského a městského prostředí na rizikové chování dětí a mládeže v procentech.....	56
Graf č. 19	Přehled volnočasových aktivit ve venkovském a městském prostředí v procentech.....	57

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1	Projevy rizikového chování v procentech u dětí ve věku 10 – 15 let, skupina A a B.....	50
Tabulka č. 2	Projevy rizikového chování v procentech u dětí ve věku 10 – 15 let, skupina C a D.....	55
Tabulka č. 3	Srovnání rizikového chování v zařízeních venkovského a městského prostředí v procentech.....	57
Tabulka č. 4	Kontingenční tabulka pro ověřování hypotézy č. 1.....	58
Tabulka č. 5	Kontingenční tabulka pro ověřování hypotézy č. 2.....	60
Tabulka č. 6	Kontingenční tabulka pro ověřování hypotézy č. 3.....	61

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA A Souhlas rodičů s vyplněním dotazníku.....	78
PŘÍLOHA B Dotazník.....	79

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA A Souhlas rodičů s vyplněním dotazníku

Souhlasím s poskytnutím odpovědí mého dítěte jméno:

do anonymního dotazníku p. Evy Vávrové, studentky Univerzity Palackého v Olomouci.

Dotazník se zabývá výskytem rizikového chování dětí a mládeže.

Odpovědi budou sloužit k vypracování bakalářské práce na téma: "Volnočasové aktivity jako faktor prevence rizikového chování dospívajících dětí a mládeže".

Datum

Podpis rodiče:.....

PŘÍLOHA B Dotazník

D O T A Z N Í K

Ahoj,

jmenuji se Eva Vávrová a jsem studentka vysoké školy Univerzita Palackého v Olomouci.

Předkládám Ti dotazník, jehož vyplnění zabere jen chvilku času. Dotazník je anonymní (nepodepisuj se), Tebou vyplněný dokument bude použitý ke zpracování méjí bakalářské práce, Tvé odpovědi nebudou nikde jinde zveřejněny.

Děkuji Ti za Tvou pomoc a ochotu!

Návod k vyplnění: zakroužkuj u každé otázky svou odpověď – ano, ne – či vyplň kolonku "jiné".

Uveď, prosím, pravdivé odpovědi.

Kontaktní položky :

1.	Navštěvuješ zájmový kroužek?	ano	ne
2.	Podporují Tě rodiče v Tvých zájmech?	ano	ne
3.	Povídáte si s rodiči o tom, co děláš v zájmovém kroužku?	ano	ne
4.	Chodíte nebo jezdíte s rodiči (maminka a tatínek) nebo prarodiči (babička a dědeček) ve volném čase na společné výlety?	ano	ne
5.	Máš s rodiči nebo prarodiči ve volném čase společné aktivity (např. sport, hřiště, kam chodíte spolu, stadion, aquapark)?	ano	ne
6.	Setkal jsi se někdy s šikanou?	ano	ne
7.	Pokud ano, zkus popsat kde jsi se s ní setkal:		
	škola	ano	ne
	zájmový kroužek	ano	ne
	parta, kamarádi	ano	ne
	jinde (uveď)		
8.	Kouříš nebo jsi někdy zkusil kouřit?	ano	ne
9.	Zkusil jsi někdy kourřit drogy (např. marihuanu)?	ano	ne
10.	Pil jsi někdy alkohol?	ano	ne
11.	Setkal jsi se někdy s kyberšikanou?	ano	ne
12.	Byl jsi někdy "za školou"	ano	ne
13.	Jsi holka nebo kluk?	holka	kluk
14.	Tvůj věk		

Děkuji Ti za Tvůj čas.